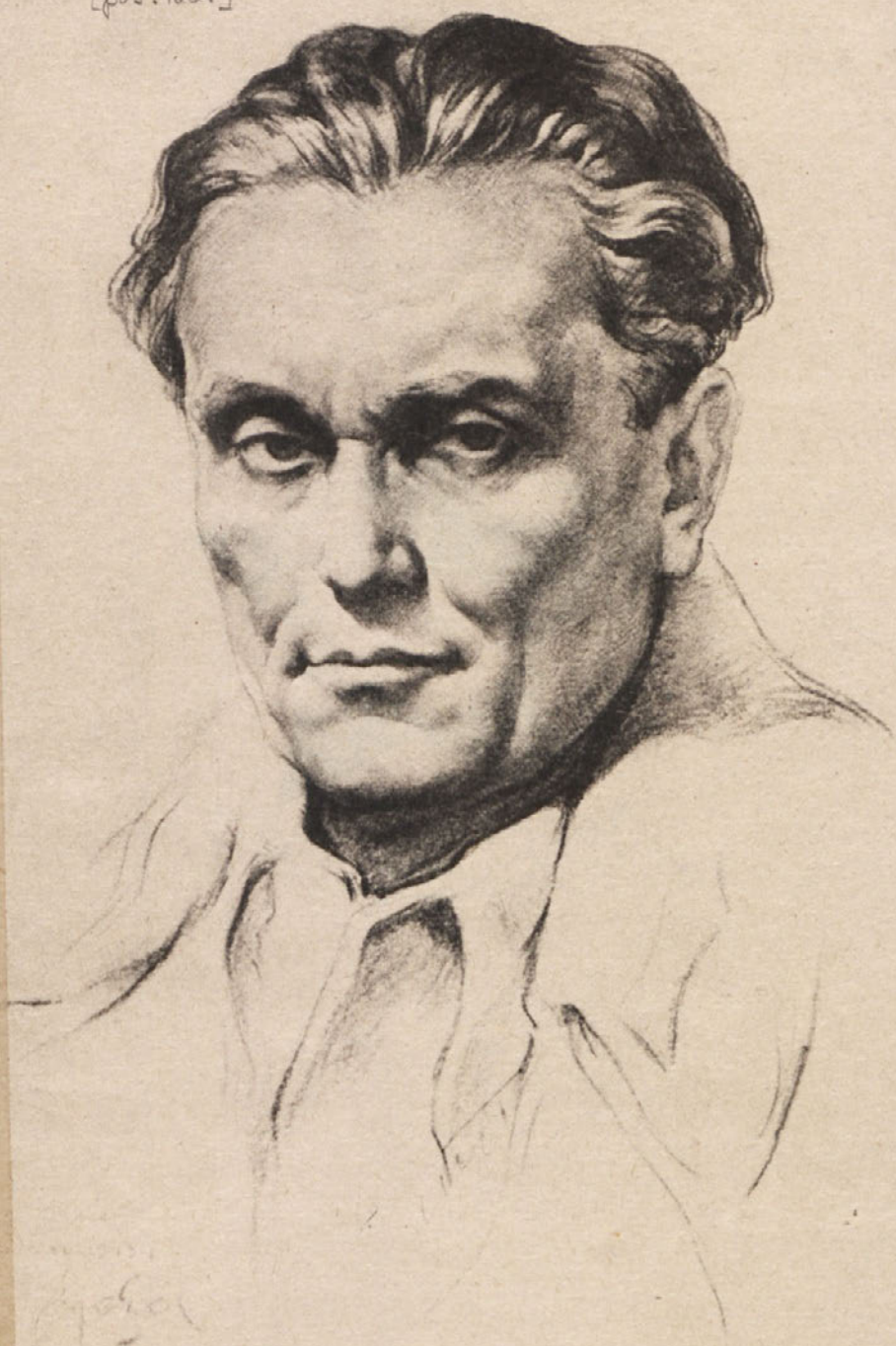
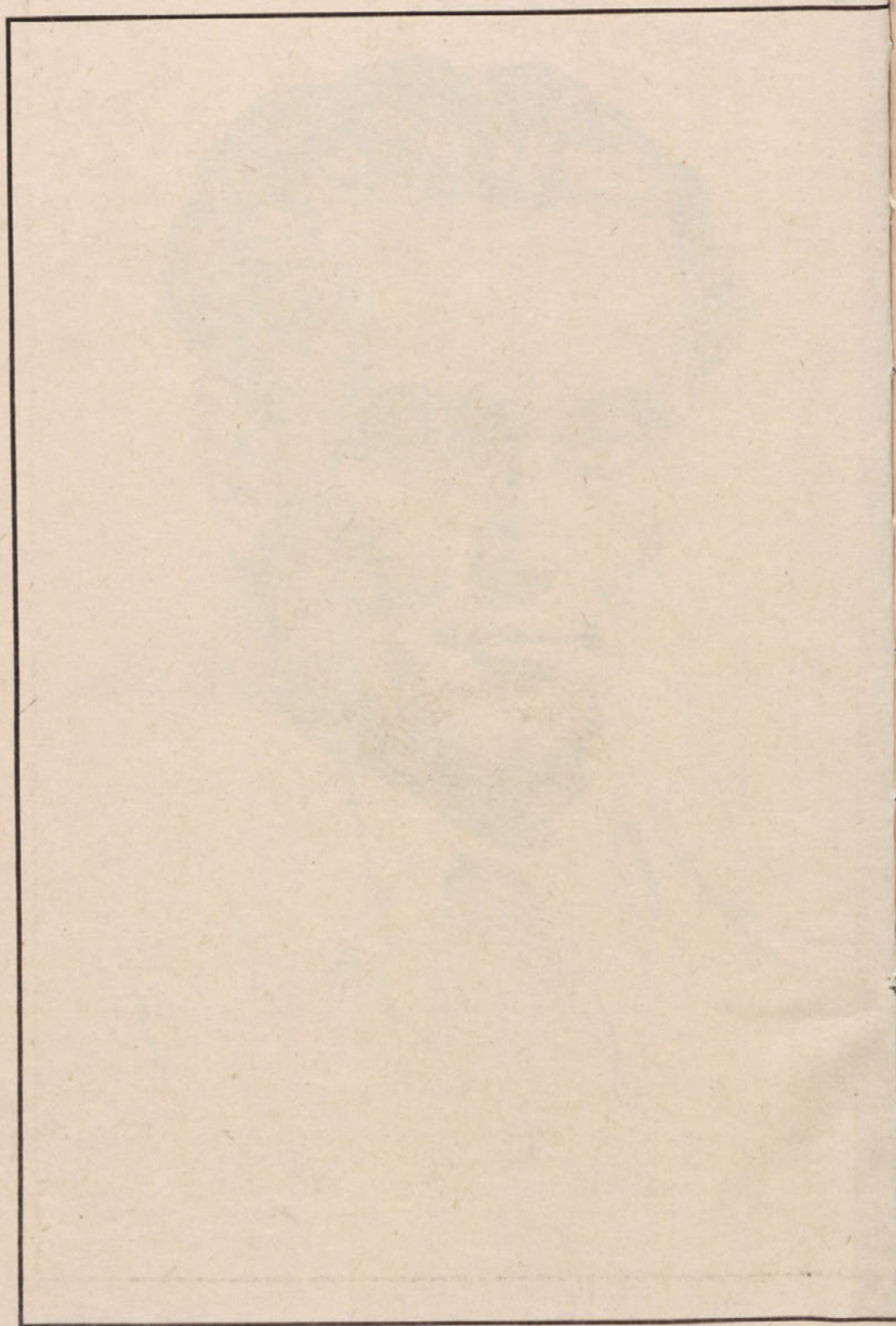

Yatesha 12/1976-77!

[pos. idd.]

Uredništvo Katedre

Ob odkritju spominskega obeležja partizanski saniteti in pohorskim kmetom
pri partizanski bolnici „Jesen“ maj 1977

BOLNICA JESEN

Že veliko časa je poteklo od težkih let narodnoosvobodilnega boja in naporov za novo, boljšo družbeno preobrazbo naše dežele, toda vse bolj smo prepričani, da so bila to leta največjih žrtev, da so bila najpomembnejša in najtežja ter nenazadnje najslavnejša leta zgodovine naših narodov.

Doumevamo vrednost vsega, kar so za nas dosegali tvorci narodnoosvobodilnega boja in boja za družbeno preureditev; ter vemo, da moramo še naprej utrjevati našo socialistično samoupravno družbeno ureditev na vseh področjih. Zavedamo se, da je naša država že od davnine bila predmet zanimanja predvsem za nas negativnih krogov. Uspeh naše nove ureditve pa je tudi v tem, da se danes za nas in našo družbeno ureditev zanimajo tudi vsi tisti krogi v najširšem svetovnem življenju, ki jim največ pomenita napredek in razvoj človeške družbe.

Zato nikar ne očitajmo našim mladim generacijam, da jih ne zanima doslej ustvarjeno in doseženo in da tega ne znajo ceniti. Ne moremo jim zameriti, če ne cenijo velikopoteznih „govorov“ o narodnoosvobodilni borbi, če pa toliko bolj cenijo dogodke in pa predvsem akcijo. Dokaz za to je patronat nad bolnico Jesen, ki ga je dobila Univerza ob svoji ustanovitvi, in dokaz so delovne akcije, ki se jih mladi z Univerze pod vodstvom starejših radi udeležujejo in delajo na območju bolnice in na okoliških kmetijah.

Nekdo je rekel, da je ni pri nas na Slovenskem površine, na katero ne bi nikdar stopila noga, noga takšnega ali drugačnega borca za osvoboditev naše dežele, ali na kateri se ne bi zgodilo kaj pomembnega in velikega za razvoj naše narodnoosvobodilne borbe. Vseeno pa je, ali je bil ta dogodek na zunaj skromen ali pa že takrat velik. Osvobodilna borba je bila tako razgibana, da bi jo lahko primerjali s kozarcem vode žejnemu popotniku v puščavi, kateremu je pomembna vsaka kapljica, pa čeprav sama zase ne pomeni veliko, vse kapljice skupaj pa pomenijo življenjsko nujno stvar.

Narodnoosvobodilna vojska je imela svojega predhodnika v dejavnosti komunistične partije, saj se je ta že leta 1920 postavila po robu vladajoči buržuaziji. Bil je to prvi neuspeli poskus, toda komunistična partija je spoznala, da se mora okrepiti. Kljub težavam delovanja v

ilegali ji je uspelo organizirati več stavk med rudarskimi delavci. Toda tudi drugi spopadi z buržuazijo — Orjuno 1924 je bila nova grenka preizkušnja za komunistično partijo, ki pa ni pomenila konec borbenosti partije, temveč zopet novo voljo, za vztrajno delovanje med delavci in malimi kmeti. Novo vodstvo komunistične partije je to dejavnost še pospešilo. Vsa ta velika aktivnost pa tudi potreba je pripeljala do ustanovitve komunistične partije Slovenije kot sestavnega dela komunistične partije Jugoslavije aprila 1937 na Čebinah. Od ustanovitvenega kongresa dalje je KPS zbirala slovenske ljudske množice v enotno antifašistično fronto. Prav to veliko revolucionarno delo pa je že prve dni pomenilo tudi organiziran upor proti okupatorju. Ena prvih akcij v Sloveniji je bil požig dveh nemških osebnih avtomobilov v Volkmerjevem prehodu sredi Maribora 29. aprila 1941. V akciji so sodelovali skojevci skupaj z mlajšimi člani KPS. Nemci so sicer zaprli več kot 60 mladincev, jih pretepali, toda teror je samo še bolj podžgal upor. Vse prizadevanje je bilo zaman, Nemci so ostali praznih rok. Zadoščenje so našli v tem, da so zaprli dva premožnejša občana, ki sta bila prisiljena izplačati visoko odškodnino. Toda odporniško gibanje je živelo dalje in je pod vodstvom komunistične partije postalo močnejše od okupatorja.

Prispevek iz mape Borba mladine Jugoslavije — BOGIĆ KRŠIHOVIĆ

VOJNO OBDOBJE NA ŠTAJERSKEM 1944/45

Že pred vojno so se na našem območju komunisti združevali v celicah KPS, ki jih je vodil okrožni komite KPS Maribor. Od tu je okrožni komite vodil delo članov KP in takoj po prihodu okupatorja tudi vseh odporiških skupin na celotnem slovenskem Štajerskem. V celicah KPS so se ponavadi združevali ljudje istih poklicev (stavbeni delavci, tekstilci, kovinarji...). Nekaj celic pa je delovalo po posameznih mestnih predelih (Studenci, Pobrežje in Tezno). V mariborski komite so spadale še celice v Slovenski Bistrici, Framu, Hočah, Rušah, Selnici ob Dravi in Ribnici na Pohorju. Pokrajinski komite KPS na Štajerskem je vodil Slavko Šlander, za vojaške zadeve pa je bil zadolžen Miloš Zdanšek.

27. aprila 1941 je na pobudo KPS v Ljubljani ustanovljena Osvobodilna fronta slovenskega naroda. 22. maja pa je bil ustanovljen pokrajinski odbor OF za Štajersko. Kmalu za tem so se po naših krajih začele ustanovljati tudi postojanke OF. Osnovni okrožni odbor je vodil Rado Iršič.

Za družine tistih, ki so bili aretirani, izseljeni ali v partizanih ali pa so se skrivali, je skrbela Slovenska narodna pomoč. Okrožni komite je imel sedež v Mariboru, vodil pa ga je Jože Hermanko. Člani SNP so zbirali živilske nakaznice, hrano in obleko in jo dajali tistim, ki so bili take pomoči nujno potrebni. Pri tem delu se je izkazala predvsem Zveza komunistične mladine, ki jo je nekaj časa vodila Slava Klavora. Zaradi množičnih izdajstev so večino članov teh skupin odkrili in pobili. Do konca leta 1941 so Nemci pobili skoraj vse vodilne ljudi; Slavo Klavoro, Slavka Šlandra, Jožeta Hermanka, Rada Iršiča in Franca Vrunča.

DEJAVNOST V ZVEZI Z DELOVANJEM PARTIZANSKIH BOLNIC

Preskočimo obdobje do preloma 1944/45. Konec 1944. leta je bilo vsem jasno, da dan osvoboditve ni več daleč. Nemci so sicer preko Slovenije poskušali čim dalje obdržati odstopnico, toda ni jim uspelo dalj kot do pomladi 1945. Maja 1945 se je končalo obdobje velikih, težkih bitk tudi na našem območju.

Borili se za, krvaveli, linaroz — NIKOLAJ PIRNAT

NASTANEK IN RAZVOJ BOLNICE JESEN

Eno od najtežjih poglavij naše revolucije so bili ranjenci, katerim je naš narod posvečal veliko pozornost. Partizanske bolnišnice so bile druga naša največja borba. Ranjencev smo imeli veliko, zdravnikov in bolničarjev pa malo, toda vsi so se zavedali svoje dolžnosti, kakor so se svoje dolžnosti zavedale tudi partizanske enote. Prvi so jih zdravili, jim dajali prvo pomoč, drugi so jih varovali, jih varno spravljali v oddaljene in globoko skrite partizanske bolnišnice ali pa so jih samo skrivali pri dobrih in zanesljivih ljudeh. Skrb za ranjene in bolne partizane se je začela že takoj po uporih po vsej Sloveniji. Začetki partizanskega zdravljenja ranjenih na Pohorju so vidni že v letu 1941, to je v času, ko so se posamezne skupinice že spopadale s sovražniki v okolici Maribora. Po akcijah so se partizani vedno vračali v osrčje varnega zavetja pohorskih gozdov, ranjence pa so prepuščali v oskrbo pohorskim kmetom. Organizirana saniteta se je pojavila že v času I. Pohorskega bataljona. Po tragičnem propadu Pohorskega bataljona, ko je na Osnakarici v junaškem boju padel ves bataljon, so skrb za ranjence zopet prevzeli kmetje.

Š prihodom XIV. divizije so se borbe na Štajerskem zopet razplamtele. Te borbe so terjale veliko ranjenih, bolnic pa ni bilo. Zato

so se partizanski zdravniki IV. operativne cone sestali na Graški gori v borbenem zatišju 1944. Razdelili so si naloge. Pohorje so razdelili na vzhodni in zahodni del. Zahodni del pod šifro P1 je bil pod vodstvom Kopača Pavčka, vzhodni del pod šifro P2 pa je vodil dr. Herman Slokan-Zmago. Poudariti je treba veliko poržtvovalnost zdravnikov, ki so na svojih obhodih peš obiskovali skrite ranjene partizane, potrebne zdravniške nege, skrite pri posameznih kmetih. Kasneje, ko so bile zgrajene prve bolnišnice, so lažje ranjene napotili nazaj v enote, težje ranjene pa so po skrivnih, težko dostopnih poteh spravljali v bolnišnice. Na zahodnem delu Pohorja so kmalu zrasle bolnice Kozje, št. Primož, Trška gora, Dobše in Sovoboda. Vzhodni del Pohorja je bil sila neugoden za gradnjo bolnišnic. Tukaj so se stalno gibale sovražnikove enote, saj so bile v Lovrencu, Ribnici, Oplotnici, Slovenski Bistrici in Konjicah močne sovražnikove postojanke. Veliko podporo je dr. Slokan našel pri pohorskih kmetih, ki so za partizane ogromno žrtvovali. Neugoden teren za postavitev bolnice pa je bil po drugi strani zelo primeren za oskrbo s hrano, obleke in zdravil, saj so bili v neposredni bližini preskrbovalnih centrov. Na tem delu Pohorja je prva zrasla bolnica v Mislinjski grapi — Tihi dol, sledile so: Leto, Zaklon, Zima, Pomlad, Sprejemna bolnišnica Košuta ter terenska apoteka Granit in ekonomat Košuta. Te so bile postavljene med Jurgovim in Lovrencem oziroma Ribnico. Zadnjo najbližjo bolnico pa so po direktivi štaba IV. operativne cone začeli graditi v drugi polovici oktobra v Grilovi frati pod Velikim vrhom. Gradbišče so kmalu opustili, ker je celotna okolica vedela, da se gradi partizanska bolnica.

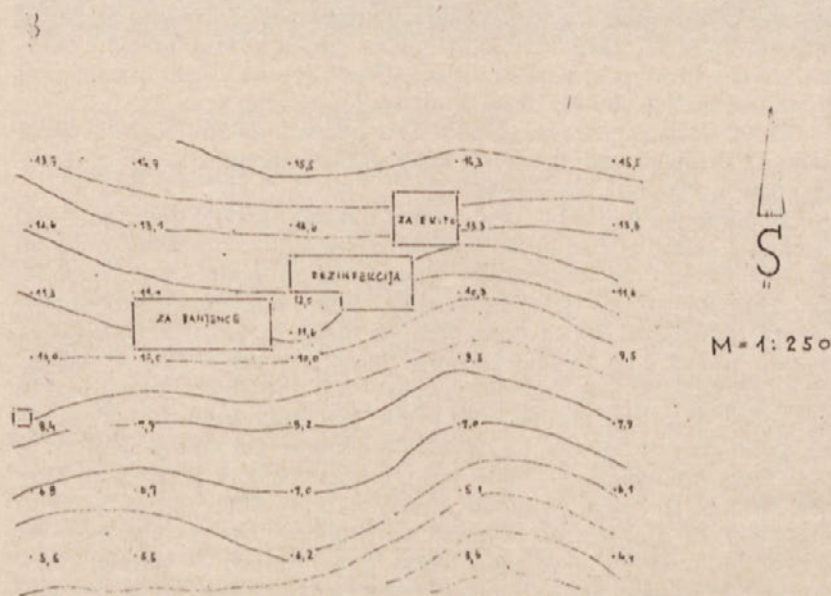
Novo bolnico so začeli graditi v Atemsovem gozdu, v smrekovem mlaju na pobočju nad potokom, kakih 400 m severovzhodno od kmetije Lepe — Planina pod Šumikom.

Pričetek gradnje je bil torej v jeseni, od tod tudi ime bolnica Jesen. Gradbena ekipa, ki jo je poslal štab IV. operativne cone, si je morala pri okoliških kmetih najprej sposoditi orodje, vse od lopat, krampov do žice... Graditelji so najprej izkopali useke v steno pobočja in tako naredili majhne terase. Do konca novembra so nanje že postavili ogrodje za barake. Tramove so v večini primerov vezali s trtami ali žico, le izjemoma so jih zabijali z lesenimi klini. Žebljev niso uporabljali, kajti s tem bi povzročali hrup in v tem primeru bi bilo gradbišče izdano. Ves okrogli les, ki so ga potrebovali, so obdelali z ognjem. Da s kurjenjem ne bi izdali kraja gradnje, so to delali pol ure hoda daleč v smeri proti Kurji vasi, nato pa so vsega na ramah znosili na gradbišče. Ves les, ki so ga uporabljali za gradnjo, so pripeljali od Smogavčeve (Skrinjarjeve) ter Grilove žage. Zvozil ga je kmet Franc Mušič, gospodar kmetije Lepe. Skupaj z ženo Olgo sta tudi edina vedela za bolnišnico, saj sta bila tudi njena glavna obveščevalca. Le-to pa je bilo zelo pomembno že v normalnih okoliščinah v času gradnje, ki je sovpadalo z začetkom nemških hajk, oktobra 1944. Dogovorili so se za posebno opozorilno

sporazumevanje. Potekalo je takole: če sta Mušičeva pri napajanju živine kričala nanjo in pokala z bičem, je bilo za graditelje to znamenje varnosti; če pa sta bila tiho, je to pomenilo nevarnost in ekipa je prenehala delati.

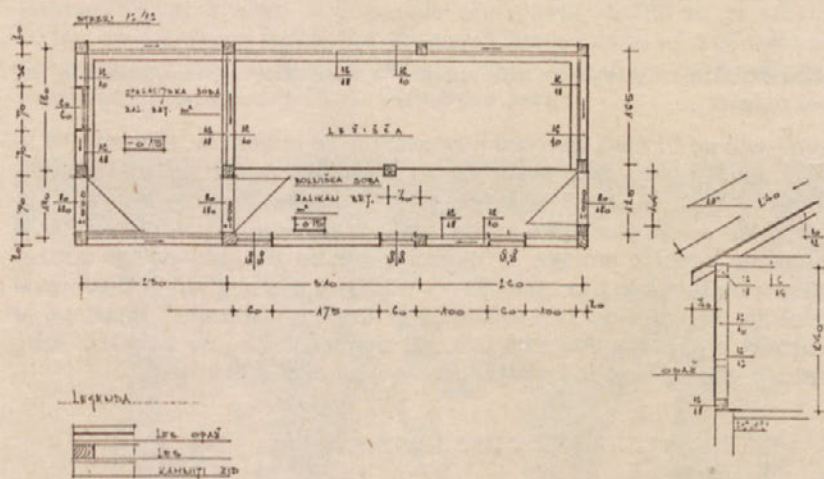
Ko je Franc Mušič postal član osebja bolnice, je vse obveščevalno delo prevzela njegova žena. Razen tega je Olga Mušič pekla kruh za bolnišnico v času hajk, ko pa je bilo v bolnišnici prepovedano kuhati, je tudi kuhala zanje.

Zgodaj novembra 1944 je zapadli sneg presenetil graditelje, ki so tako imeli še dodatno težavo — zakrivanje sledi. To so delali tako, da je do potoka Mušičeva vpregla vola, ki sta vlekla hlod in s tem zabrisala sledi. Delovni pogoji so se kmalu še poslabšali, saj je nastopil hud mraz, ki je pestil partizane tudi ponoči, kajti v šotorih iz padal in na ležiščih iz smrekovih vej niso dajala niti malo toplote.

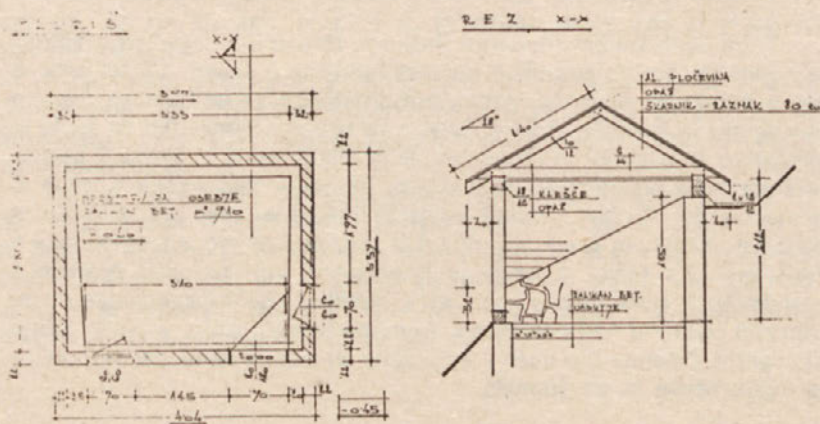
Skica kraja, kjer so bili postavljeni objekti bolnice „Jesen“, na terenu z vrisanimi plastnicami;

Toda kljub hudim naporom (hajkam, mrazu in snegu) so graditelji že konec decembra zgradili naselje za bolnišnico Jesen. Sestavljeno je bilo iz barake za ranjence, z manjšim prostorom za ambulanto, barako za kuhinjo in razkuževalnico, barako za osebje, zemljanko za živila in zemljanko za evakuacijo ranjencev, ki je bila dolga 8 in široka 3 metre. Ambulanta je obsegala kakih 6 kv. m. Baraka je bila visoka 2 metra in je imela izhod na obeh straneh. Skozi štiri okna je vanjo prihajalo precej svetlobe. Okna in vrata so prinesli iz prazne Atemsove lovske kočice v Kurji vasi. Za težje ranjence je intendantni vod pripeljal postelje s posteljnino iz neke lovske kočice blizu Šumika. Za lažje ranjence pa so pripravili pograde nad posteljami. Imeli so še peč, mizo, stole in polico s knjigami. Operacijsko mizo v ambulanti so izdelali sami, pa tudi police za instrumente in za zdravila.

Skica prostora za ranjence in razkuževalnice z izmerami; doris

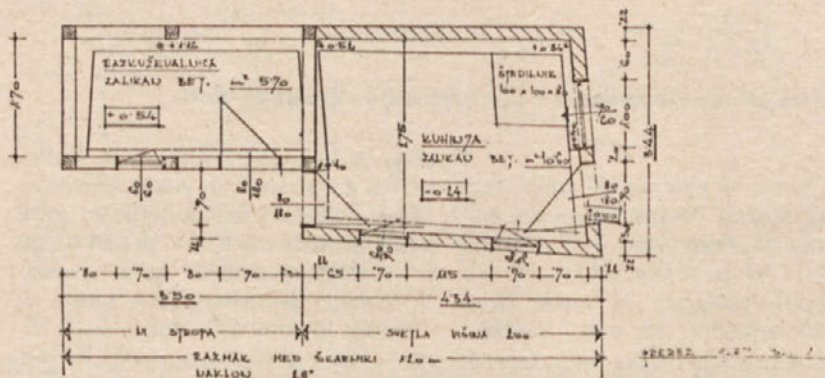
Kuhinja je bila dolga 4,30 m in široka 3,20 m. V njej so bili miza, stoli, polica za posodo in zidan štedilnik, prinesen iz Atemsove lovske kočice. V neposredni bližini kuhinje so sami poiskali izvire vode. Poleg kuhinje je bila razkuževalnica, ki je bila dolga 3,15 m in široka 2,40 m. V njej so razkuževali obleke, kuhali perilo, kopali ranjence in sušili drva. V kuhinji je bilo dvoje oken, v razkuževalnici pa eno. Baraka za osebje je bila 4 m dolga in 3,15 široka. Imela je dve okni. Opremljena je bila z dvojnimi pogradi. Zadnje stene vseh barak so bile postavljene v zemljo. V bližini je bila izkopana zemljanka za hrano. Ob bolnišnici so postavili še dve stranišči in jamo za odpadke. Na prostoru, kjer je skozi smrekov mlaj posijalo sonce, so iz hlodov napravili zasilna ležišča za sončenje. Približno dvesto metrov od

STREŠNA

Skica objekta za osebje bolnice „Jesen“ z izmerami; tloris prostora in rez x-x objekta

bolnišnice so izkopali zemljanko za evakuacijo ranjencev. Opremljena je bila z dvojimi pogradi, polico za suho hrano in s sanitetnim materialom. Da bi v njej preprečili zbiranje vode ob nalivih, so zgradili kanal. Zemljanka je bila globoka 4 metre, prekrita pa z debelo plastjo zemlje, v katero so posadili smreke. V okolici barak so bile postavljene straže. Notranjost barak je bila oblepljena s papirjem in s platnom, od zunaj pa obložena s praprotno za maskiranje in toploto. Notranje olepšave je oskrbela bolničarka Angelca Gril. Na pomlad 1945 je v bolniško sobo krasila zastava, ki so jo naredila dekleta na okoliških kmetijah.

Skica kuhinje in razkuževalnice z izmerami; tloris (prerez glej rez na strani...)

11. avgusta 1944 je po navodilih referenta za bolnišnico pri štabu VI. operative cone gradbena ekipa postala osebje bolnišnice. Ta odredba je pripomogla k previdnejši gradnji, saj so ekipe gradile bolnišnico tudi zase. Tudi konspiracija se je povečala. Gradbena ekipa bolnišnice Jesen se je tako preosnovala v osebje bolnišnice. Že v času gradnje so imeli graditelji posebne funkcije. Bolnišnico so gradili: Jože Kalan — Upravnik, Ivan Strehar — Župan — sekretar, France Kunc — Vodja gradnje, Jože Žibert — vojni referent, Franc Urnaud — dezinfektor, Jože Hrastnik — Kamufler, Oton Albreht — kurir, Anton Somrak — Dušan in in Anton Smogavec — intendanta, Marija Podstenšek — kuharica.

Januarja 1945 je prišlo do zamenjave nekaterih članov v bolnišnici. Upravnika Jožeta Kalana je zamenjal Božo Jarnovič-Miha, prej vodja centralnega ekonomata Košuta. Kuharico Marijo Podstenšek je zamenjal Ivan Kranjc. V ekipo so prišli še domačini Jože Smogavec, Jože Kresnik in Franc Mušič. S prvimi ranjenci sta prišli tudi bolničarki Angelca Gril in Julijana Kovač. Osebje so sestavljali še zdravnik dr. Herman Slokan-Zmago, ki je prihajal po potrebi, četudi so ga večkrat ovirale sovražnikove hajke. Pot do bolnišnice je bila že tako ali tako zelo naporna, saj je moral po globokem snegu gaziti 6 ur, da je prišel od drugih bolnišnic sektorja P2 do bolnišnice Jesen.

Drago Vidmar: Kmetice nosijo ranjence 1944, monotopija

Prvi ranjenci so prišli v bolnišnico Jesen konec decembra 1944, kar izpričuje bolniška ekipa, čeprav omenjajo partizanski dokumenti prve ranjence šele 6. januarja 1945. To so bili borci Šerčerjeve brigade, ki so blizu Križnega vrha napadli vlak in imeli ob tem ranjene in mrtve. Ekipa, ki je nosila ranjence v bolnišnico, se je strogo držala navodil konspiracije. Šerčerjeva brigada je prinesla ranjence do javke pri Smogačevih (po domače Škrinjarjevih). Tukaj so jih prevzele ekipe bolnišnice, jim zavezale oči in jih nesle uro daleč do bolnišnice (seveda so pozimi potrebovali več časa). Zadnji del poti od kmetije Lepe do bolnišnice so morali prehoditi po potoku, da niso puščali sledov. S tem je bilo preprečeno sovražniku napredovanje s policijskimi psi. Nošenje ranjencev v bolnišnico je bilo zelo naporno, saj so morali ob večjem številu ranjencev prehoditi to pot večkrat, nosili pa so jih na ramenih. V bolnišnici so ranjencem zavezali oči in jih vodili v krogu, med potjo večkrat zavrteli, da so izgubili orientacijo, nato pa so jih po daljši poti zapeljali na kurirsko javko in jim tam odvezali oči. Kurirji so jih nato odpeljali v vojaške enote. Kadar so vodili odpuščene ranjence iz bolnišnice, so se izogibali hiš, saj nihče ni smel vedeti, kje je bolnišnica, da je v primeru, če bi bili ujeti, ne bi izdali. Zato tudi niso smeli vedeti za imena kmetij v bližini. Zaradi medsebojnega sporazumevanja osebja, kadar so govorili o okoliških kmetijah, so le-tem nadeli partizanska imena.

Kmet Mušič je dobil ime Lesjak, javka pri kmetu Smogavcu, ki so ji po domače pravili pri Škrinjarju, je dobila ime Dragonar. Maks Turner, po domače Smolar, je dobil ime Jazbec, Božidar Smogavec s Planine ime Petelin, stegne pa Zajec. Domačija Pepce Korošec (po domače Grilove Pepce) je dobila ime Volk.

Čeprav so vsi delali z veliko previdnostjo, je bila bolnica večkrat v nevarnosti. Kmalu po prihodu prvih ranjencev so januarja 1945 Nemci ujeli apotekarskega kurirja Franja Skočirja. Peljali so ga na javko pri Škrinjarju in ga zasliševali. Kmeta in njegovo družino so spraševali, če ga poznajo. Toda vsemu navkljub so celo otroci odgovorili, da ga ne poznajo. Nemci so zahtevali, da jih pelje do bolnišnice. Skočir je imel pri sebi prepustnico iz Šerčerjeve brigade in se je izgovarjal, da je iz le-te. Odpeljali so ga v zapor, bolnišnica pa je bila v strogi pripravljenosti.

Druga nevarnost je pretila v času tako imenovane ukrajinske hajke spomladi 1945. Tedaj so prišli Ukrajinci prav pod bolnišnico ob potoku, po katerem so prenašali ranjence. Ogledovali so si zemljevid. Celotno osebje bolnišnice je bilo na položajih pripravljeno za boj. Ranjenci niso vedeli za nevarnost, vendar so jo slutili. Med tem jim je bolničarka brala knjigo. Po krajšem postanku so Ukrajinci nadaljevali pot ob potoku. V času te hajke je bilo v bolnišnici za več dni prepovedano kurjenje.

Izgled po uspehlih delovnih akcijah

V bolnišnici je življenje potekalo na svojevrsten način, saj so dan zamenjali z nočjo. Ker podnevi niso smeli kuriti, so spali ali posedali zaviti v odeje, saj je bilo v barakah zelo mrzlo. Kurili so podnevi le takrat, kadar so operirali kakega ranjenca. V takem primeru so na koncu dimnih cevi mahali z vejami, da so razpršili dim, ki se je kadil iz zemlje. Dimne cevi so bile speljane pod zemljo, da je na površje uhajalo čim manj dima. Pravo življenje se je začelo šele zvečer, ko so zakurili peči, prižgali petrolejke in karbidovke, pa tudi sveče ali treske. Vsak večer so pregledali zatamnitev oken, da svetloba ne bi izdala bolnišnice. Imeli so politične ure, igrali šah ali brali knjige. Dr. Slokan je imel poučna predavanja. Vendar pa je vse to trajalo le kratek čas, ker so morali štediti. V tem času so v kuhinji pripravljali večerjo. Za kurivo so uporabljali suha olupljena drva, ki so oddajala le malo dima. Po večerji so do jutra skuhalii še zajtrk in pripravili kosilo. Kuhali so največ meso, krompir in fižol. Težji ranjenci so imeli tudi vedno kaj za priboljšek, kot na primer kavo, sladkor, med... Zvečer je delovna ekipa bolnišnice odhajala po ranjence, zdravila in hrano. To je moralo potekati v veliki naglici, da se je ekipa vrnila do jutra in zbrisala sledove. V zimskem času so sledove zbrisali tako, da so z rešetom sejali sneg na gaz, spomladi pa so na pot natresli iglic. Vsak član bolnišnice je bil zadolžen, da za seboj zabriše sled. Bolnišnica je imela tudi kamuflerja, ki je odgovarjal za maskiranje poti in je imel v ta namen vedno pripravljeno zalogo iglic. Spomladi 1945, ko je mraz popustil, se je spremenil tudi način življenja. Takrat so delali tudi podnevi. V

zadnjem mesecu vojne v bolnišnici niso pozabili na previdnost, čeprav ni bilo več toliko hajk kot prej.

Na videz je bila bolnišnica postavljena na zelo izpostavljenem mestu, vendar se je izkazalo, da je bil kraj dobro izbran, saj je na takšnem kraju okupator ni pričakoval. Dobra lokacija bolnišnice je osebju olajšala obveščevalno službo prek kmetije Lepe. Pristop k bolnišnici je bil možen tudi pozimi, saj so partizani brez strahu prišli do kmetije Lepe in so morali na sledove poti paziti le zadnji del poti. Za razliko so bile bolnišnice na drugih krajih pozimi nedostopne zaradi sledov v snegu.

Glavno delo bolnišnice je bilo zdravljenje ranjencev in je uspešno potekalo kljub nepopolni opremi. V njej sta umrla samo dva ranjenca; borec Šerčerjeve brigade Avgust Zobec in intendant bolnišnice Jesen Anton Somrek—Dušan. Avgust Zobec je bil ranjen skozi pljuča 5. januarja 1945 ob napadu na vlak pri Križnem vrhu. Bil je tako težko ranjen, da mu niso mogli pomagati. Umrl je 25. januarja 1945 in so ga začasno zakopali kar v sneg. Ko so vremenske razmere dopuščale, so ga pokopali v zemljo in v grob položili steklenico s podatki o umrlem. Anton Somrek—Dušan je bil ranjen 1. marca 1945 v Tinju, kjer so nabirali hrano. Tja so šli v skupinah, vendar ne hkrati.

Skupina Antona Somreka je pri šoli naletela na nemško mitralješko zasedo, ki jih je napadla iz neposredne bližine. Pri tem je bil Somrek ranjen v nogo. Tonček Smogavec ga je odnesel v gozd, mu dal prvo pomoč in ga skrnil v grmovju. Ker so Nemci pričeli zasledovati partizane, so ga bili le-ti prisiljeni pustiti tam. Hudo ranjenega so prenesli v bolnišnico šele tretjega marca 1945. Dr. Slokan zaradi hajke ni mogel takoj priti v bolnišnico in mu je nekoliko kasneje odrezal nogo nad kolenom. Ker bolnišnica ni imela primerne orodja, so operacijo opravili z Lepejevo žago. Vendar je bil zdravniški poseg prepozen in Somrek je umrl zaradi zastrupitve. Pokopali so ga poleg Avgusta Zobca. Po vojni so svojci prekopalih posmrtno ostanke obeh umrlih.

V bolnišnici Jesen se je zdravilo 25 ranjencev, kar je razvidno iz seznama pacientov sektorja P2. Še danes so ohranjeni temperaturni listi. Po izjavah članov bolniške ekipe bi se naj v bolnišnici pozdravilo še več ranjencev. Iz Šerčerjeve brigade je prišlo 17 ranjencev, ki so bili poškodovani v začetku 1945, ko je ta brigada večkrat minirala železniško progo in napadala vlake. Po seznamu pacientov so se v bolnišnici zdravili naslednji borci: Alojz Klančnik, Martin Korez, Mirko Podpečan, Vinko Rebevšek, Avgust Zobec, Anton Hojšek, Stanko Kos, Jože Polanec, Jakob Kolbašnej, Ivan Cesarko, Ivan Drvodelič, Alojz Gračner, Pavel Kozmek, Silvester Podbršček, Stanko Stajnko, Anton Somrek—Dušan, Vladimir Iršič, Alojz Pušnik, Ernest Hag, Mirko Pravdič, Roman Šprenger, Alojz Vahter, Anton Stojan, Maks Pogačar in Olga Nikolenko.

France Mihelič: Ranjenec, 1944 črna kreda

Nevarnost za bolnišnico še tudi prve dni po osvoboditvi ni minila. Za ranjence bi bile lahko nevarne posamezne ustaške skupine, ki so se umikale čez Pohorje. Ena izmed njih je izpraznila postojanko gospodarske komisije na Tinju. Vendar je bolnišnica tudi to zadnjo nevarnost srečno prestala. Osvoboditev so tudi ranjenci svečano proslavili. Dekleta iz okoliških kmetij so prinesla potice, pečene kokoši in druge priboljške. Čeprav so ostali po osvoboditvi še nekaj dni v barakah, tega niso obžalovali. Čakali so, da so se uredile razmere v

dolini in da so pripravili dovolj prostora za vse ranjence v mariborski bolnišnici.

18. maja je bil izdan ukaz upravniku bolnišnice Božu Jarnoviču—Mihi, da mora takoj predati vse posle komisarju bolnišnice Ivanu Streharju in oditi na novo službeno dolžnost v Maribor. Skupaj z njim je zapustil Pohorje tudi vodja sektorja P2 dr. Slokan in se odpeljal skozi Oplotnico in Slovensko Bistrico v Maribor, kjer je organiziral saniteto. Ranjenci so zapustili bolnišnico Jesen konec maja 1945, saj so bili premeščeni v mariborsko vojaško bolnišnico na Gosposvetski cesti.

UTRIP V BOLNIŠNICAH

„Vedno sem si želela delati v bolnici,“ pripoveduje Marija Kambič-Saša. „In prva pot v partizanih me je res vodila v bolnico, ne neposredno v partizansko akcijo. Najprej sem bila v Kočevskem Rogu, nato pa sem se s XIV. divizijo preselila na Štajersko. Mislila sem, da so že tudi tukaj bolnice, vendar ni bilo tako. Takrat je bila le postojanka v Tihem dolu. Zdravnikov pa ni bilo. Potem smo začeli postavljati Košuto; po vojni je še stala, zdaj pa je tam le še obeležje. Delali smo v največji tišini, brez žeblicev in zabijanja. Ko je bil avgusta napad na Lovrenc, je bila ta naša bolnica polna. V življenju partizanske bolnice so bile predvsem važni trije ukrepi: varnost, pri čemer mislim varne prihode in odhode, prehrana, ki jo je bilo težko dobiti na Pohorju, kjer je bilo vedno dosti Nemcev, ter notranje življenje. To je bilo treba urediti tako, da smo se kljub skromnim možnostim počutili kar najbolje. Med mojim bivanjem v bolničnih postojankah na Pohorju je bilo več napetih situacij. Septembra 1944 sem bila na primer ranjena. Ko so bili ranjenci zunaj, je nekdo nenadoma opazil Nemce. Pritekel je do barake in nam povedal. S tovarišem sva šla gledat. Padel je, sama sem bila ranjena. Vlekla sem se po potoku in mislila na Rog, ko so prišli Nemci v bolnico. ‚Vsak čas se bo zaslišalo,‘ sem si mislila. Vendar Nemci bolnice niso odkrili. Vseeno pa smo se odločili, da se umaknemo. Toda ko naj bi se zjutraj umaknili, nisem mogla nikamor. Tako smo trije negibljivi ostali, drugi so odšli. Čakali smo v negotovosti. Potem smo zaslišali korake. Toda bili so naši ljudje. Ob tem se vedno spomnim prve smrti, pogreba v partizanih. Tega, ne vem zakaj, ne bom nikoli pozabila. Bil je mlad delavec zidar, ki je zbolel za vnetjem možganskih oken. Zunaj na prostem je stala miza in na njej je zdravnica delala punktacijo. Ker je za to delo potreben poseben položaj, sem asistirala tako, da je bil ta fant naslonjen na moje rame. Da bi ga zmotila, oziroma, da bi mirneje prenašal punktacijo, sem se začela z njim pogovarjati. Fant mi je povedal vse o svoji stari mami, s katero je živel,

skratka, povedal mi je zelo veliko osebi. Tudi po končani punktaciji se stanje ni spremenilo, tako da je ta fant kmalu umrl. Ob tem sem bila zelo čustveno prizadeta, kajti vedela sem, da je sam, da nihče ne bo vedel, da je umrl. Ko so ga nesli pokopat, smo zraven štirih nosačev šli še zdravnika, komisar in jaz. Nedaleč od bolnice se je pričela čudovita dolina s samim mahom in krasnim drevjem. Na to še danes mislim. Ko so ga položili v grob, nihče ni mogel govoriti. Sončni žarki so lili skozi gosto vejevje in osvetlili svežo gomilo, ptički pa so kar naprej peli svoje pesmi.

Ko je komisar stopil pred gomilo umrlega fanta in pozdravil, so me oblike solze. Nisem več vzdržala, pa sem pobegnila v gozd. Bilo mi je tako težko, da še danes ne vem, koliko časa sem prejkala takrat v gozdu. Ko danes govorimo o strahotnih številkah, nam le-te vendarle ne morejo približati vse tragike, kajti to je bila tragika vsake žrtve posebej in vseh žrtev skupaj.

Šele po vojni sem slišala, kar mi v času vojne nikoli ne bi moglo priti na misel. Eden izmed ranjencev je pisal svoje spomine, v katerih je med drugim napisano, kako so ga prinesli v bolnico in mu pred tem zavezali oči. Pred tem so ga skrili v grmovje, kjer je moral čakati nekaj časa. Seveda si ni bil na jasnem, kaj to pomeni, niti ni vedel, kaj se bo z njim zgodilo. Pomišljeval je o vsem mogočem, predvsem pa o tem, zakaj so ga kar tako pustili. Misli je celo, da ga bodo ubili, saj je znano, da so Nemci v svoji propagandi proti partizanom razširjali lažne vesti o tem, da partizani pobijajo svoje ranjence. Bilo mu je tesno pri srcu, oddahnil si je šele takrat, ko so prišli ponj. Kasneje je spoznal da je to nekaj normalnega (zavezovanje oči), vendar pa so ga v tistem trenutku obhajale težke misli. Poudariti moram, da so borci, ki so bili ranjeni vedeli, da jim bomo pomagali in prav v tem je glavni pomen partizanske sanitete, ki je dajala ranjencem tudi moralno podporo. Ekipa partizanske sanitete, ki je bila sestavljena v glavnem iz bolničark in drugih deklet in žena, je bila pri svojem delu zelo požrtvovalna, saj je reševal ranjence pred različnimi nevarnostmi, tudi pred ognjem, čeprav za ceno lastnega življenja. Vsi borci smo verovali v svetel ideal-svobodo in zanj nam ni bilo žal izpostavljanju lastnih življenj. Živo se spomnim mlade Rusinje, ki morda ni štela niti šestnajst let. Ime ji je bilo Sonja in je prišla k nam kot bolnica. Nemci so jo izselili in jo poslali v taborišče, vendar je našla, kot mnogi drugi, pot v partizane. Bila je borka Zidanškove brigade. Ob neki akciji je bila ranjena in poslali so jo v našo bolnico. Po zdravljenju je ostala pri nas, sama pa sem jo uvajala v delo bolničarke. Kasneje, ko sem bila ranjena, je vso skrb prevzela sama."

Svojo pripoved je Saša končala v prepričanju, da bi tudi današnje mlade generacije prav tako zavestno in dobro izvrševale takšne naloge, če bi bilo potrebno.

Partizanska bolnišnica »Stari Log«, kreda, 1944 — BOŽIDAR JAKAC

„V jeseni 1944“ pripoveduje Angela Jarmovič, „sem prišla s terena v bolnico Košuta, in sicer v centralni ekonomat. Kmalu za tem se je pričela graditi bolnica Jesen in takrat me je dr. Slokan določil za vodjo sanitetne ekipe v postojanki. Konec decembra so že sprejeli prve ranjence v bolnico Jesen, prevzemal pa jih je Ivan Strehar. Midva z dr. Slokanom sva v bolnico prišla prve dni januarja. V bolnici je tedaj bilo 31 ranjencev in bila je nabito polna. Že na dan prihoda je dr. Slokan določil, kdo se bo vrnil v brigado in kdo bo ostal. Tako mu je ostalo okrog 19 ranjencev, od tega so bili trije težko ranjeni. Gustl, najtežji ranjenec, je kmalu za tem tudi umrl. Že tedaj na začetku se je med nami ustvarilo prav prijetno vzdušje. Bili smo kot ena družina. Po treh dneh nas je po opravljenih operacijah dr. Slokan zapustil. Tedaj smo si življenje v bolnici uredili tako, da smo dan spremenili v noč. Kurili smo vedno samo ponoči, tako da smo morali ponoči tudi skuhati hrano in prekuhati instrumente. Ko je dr. Slokan odšel, mi je naročil, kaj moram delati, mi postavil diagnoze in z ranjenci sem ostala sama. Na moja ramena je bila naložena velika skrb in odgovornost, ki sem se je močno zavedala, tako da sem opravljala tudi stvari, ki si jih danes ne bi upala. Tri dni za tem, ko je dr. Slokan odšel, smo dobili težko ranjenega Stanka, ki je imel prestreljeno roko. Razstrelila mu jo je „dumdumarca“, in to tik pod ramo. Kurirji, ki so nesli sporočilo dr. Slokanu, niso bili uspešni, ker je bila takrat v predelu Košute, kjer je dr. Slokan delal hajka. Tako mi ni preostalo drugega, kot da sem rano malo obrezala in povezala. Uspelo mi je, saj „pacient“ še

danes živi. Takih primerov je bilo zelo veliko. Bili so tudi drugi primeri, ko so nas Švabi zalezovali kot psi mačke. Bilo je to 23. januarja 1945. Da bi ranjence zamotila in da ne bi nastala panika, sem vzela knjigo ter jo tiho prebirala ranjencem, ki so zavzeto poslušali in niso niti opazili, da so bili Švabi tako blizu. Zanimivo je to, da smo v vseh hajkah bili tako zelo prepričani o tem, da nas ne bodo našli. In nas res niso. Bili so tudi zelo veseli trenutki, npr. takrat, ko so prihajali paketi, ki so jih za ranjence pošiljala dekleta. Bilo je veliko veselje, ko smo jih odpirali. Ker so to bili v glavnem mladi ljudje, so ti paketi šli iz rok v roke, „Ta je moj, ta je tvoj, ne ta je moj, ta je pa tvoj. . .“ itd.

Alenka Gerlovič: Kolona z ranjenci 1945, lesorez

Nekoč, ko so se tega že naveličali, so na dnu koša ostali še trije paketi. Ker so bili majhni, se nobeden ni zmenil zanje. Tako sem jih dobila jaz. Prvi, ki sem ga odprla, je bil poln cigaret, medtem ko v velikih paketih ni bilo niti ene. Tedaj je nastalo nepopisno veselje. Če bi lahko vzklicali na glas, bi verjetno vsi vrisknili od veselja, saj so bile cigarete tedaj zelo redke. Zelo težko je bilo zadržati ranjence, da so dočakali večer, ko smo smeli kaditi. Cigarete so krožile od ust do ust, od enega do drugega pograda.

Bili so tudi zelo komični trenutki. Imeli smo lekarno Granit. Borci, ki so nosili zdravila, so vedno smeli le do vhoda lekarne, vanjo pa nikoli. To jih je razjezilo, tako da so se nekoč vtihotapili v lekarno in se malo razgledali. Zagledali so veliko zeleno škatlo, ki je bila polna tablet, prevlečenih s čokolado. Seveda so mislili, da so našli čokolado, napolnili so si žepe in tablete razdelili še ostalim. Naslednji dan pa je bila zasedena vsaka smreka, za katero se je skrival revež, ki ni imel časa za premislek. Najedli so se namreč tablet, ki so jih silile na pogostno pot v en meter visok sneg.

Najlepši in najsrečnejši trenutek je bil takrat, ko se je 10. maja vrnil 10. maja vrnil naš kurir. Že spodaj pri potoku je začel streljati. Pri nas smo se seveda vsi prestrašili, bili smo prepričani, da bo zdaj zdaj konec, da nas bodo vse pobili. Vendar pa je naš kurir kar naprej streljal in vriskal. Vedno, ko se je vračal, je moral po mrzlem potoku, tako da je že imel navado vedno reči: „Porka Madona.“ “ Če je to on rekel, smo vedeli, da ni nevarnosti. Ta dan pa je na to pozabil, pač pa se je že od daleč drl: „Da ne boste streljali, to sem jaz! Juhuhu, svoboda je! „Kakšno veselje je nastalo, si lahko predstavljate. Kljub temu smo v bolnici ostali vse do 25. maja. Na ta dan smo nepokretne ranjence prenesli do domačije Lesjak, kjer nas je pričakalo veliko deklet, fantov in kmetov z vozovi, ki jih je bilo toliko, da je vsak ranjenec imel svoj voz. Če se ne motim, je bilo še premalo ranjencev, tako da so na preostale vozove zlezli borci zaščitnice. Z vozovi so nas popeljali do Ramsakovega križa. Tu so se od nas poslovili Pohorci, nas obložili s cvetjem in paketi in nas naložili na tovornjak, ki nas je pripeljal najprej v Šmartno, kjer so nam zopet pripravili sprejem in kjer smo dobili vse, kar smo si želeli. Tako je šlo vse do Bistrice, kjer smo šli mimo zadnjega slavoloka.

Odhod v soboto in sprejem v svobodi sta bila tako lepa, da je to nemogoče povedati z besedami.”

Angelčini pripovedi dodajmo še samo misel, ki jo je napisala v svoj dnevnik: „Naše orožje je stroga tišina. Teško delo je tukaj, toda ne zamenjam ga z nobeno kliniko. Kako lepo je biti sama s toliko ranjenci. Vsi smo si kot bratje in tovariši. Vsi bi dali življenje zame in jaz brez pomisleka zanje.”

13. julij 1941, linorez — ANTON LUKATELEC

POVOJNO OBDOBJE DO PATRONATA

Po osvoboditvi so objekti bolnice ostali nepoškodovani vse do leta 1949, ko se je pod težo snega porušila streha barake za ranjence.

Vendar je bila že leta 1950 ta baraka prvič obnovljena. Po letu 1950 pa so objekti bolnišnice počasi, a vztrajno propadali. Zrušili sta se obe zemljanki, podirale so se barake, tako da je bila leta 1961 potrebna adaptacija v celoti. Zaradi trajnosti obnove so barake postavili na betonske temelje, ki jih seveda pred vojno ni bilo. Tudi streha ni bila med vojno pokrita s pločevino in okna na barakah so bila večja, kot so danes. Zemljanki žal nista obnovljeni. Operacijska miza bolnišnice Jesen je v muzeju narodne osvoboditve v Mariboru. V obnovljeni bolnišnici je le kopija operacijske mize, ki je bila narejena po vojni.

Dore Klemenčič – maj: Ranjenec, 1944 svinčnik

PATRONAT UNIVERZE MARIBOR NAD BOLNICO JESEN

3. redna seja sveta Združenja visokošolskih zavodov Maribor, dne 3. julija 1975, Slovenska Bistrica, tovarna Impol.

Tovariš Boris Pregrad, predsednik Društva visokošolskih učiteljev in znanstvenih delavcev Maribor je pozval predsedstvo ustanovitvenega odbora (Univerze): „Ko v tem letu slovesno praznujemo 30. obletnico osvoboditve slovenskega naroda in skladno s tem razvoj humane socialistične samoupravne družbe, smo se odločili, da tudi kolektivi visokošolskih zavodov v Mariboru in študentje prispevamo svoj delež k temu velikemu spominu. Zato je dalo Društvo visokošolskih profesorjev in strokovnih sodelavcev v Mariboru pobudo za akcijo obnovitve spomenika NOB — partizanske bolnišnice „Jesen“ na Planini na Pohorju. Z izvedbo te solidarnostne in pietetne naloge želimo, da bi bili pomniki naše zgodovine in najbolj odločilnega razdobja obstoja slovenskega naroda večer kažipot zlasti našim mladim študirajočim generacijam, zavedajoč se pri tem vzgojne pomembnosti varnostne kulture in družbene samozaščite, ki naj bo vgrajena v slehernega od nas. To je še zlasti nujno v času, ko zopet veje tuj duh izza severne meje. Zato je tembolj pomembna vloga pravkar proglašenega univerzitetnega in kulturnega središča v severovzhodni Sloveniji, ki naj vzgaja take delovne intelektualce, ki bodo razen ustrezne strokovne usposobljenosti tudi kos tej obrambni nalogi.

Pozivi društva, ki sta se mu pridružila še sindikat in študentska organizacija, so se odzvali študentje, nepedagoški in pedagoški delavci vseh višjih in visokih šol v Mariboru ter opravili skupaj preko 900 ur prostovoljnega dela pri bolnišnici in pri usmerjanju treh partizanskih kmetij. Sodelovali pa so še tovariši iz Gozdnega gospodarstva, Kmetijskega kombinata in Gasilskega društva ter njegova podmladka iz Slovenske Bistrice. Z nasveti in z delom pa so pri obnovitvenih delih ter pri urejanju in zbiranju dokumentacijskega gradiva sodelovali neposredni udeleženci v NOB na tem področju, člani Zveze borcev, naše partizanske kmetije, nadalje družbenopolitične in nekatere gospodarske organizacije iz Slovenske Bistrice ter muzeja NOB iz Maribora in Celja.

Dovolite mi, da v imenu Duštva visokošolskih profesorjev in znanstvenih sodelavcev v Mariboru predlagam svetu Univerze v Mariboru, da prevzame patronat nad spomenikom NOB — partizansko bolnišnico „Jesen“ na Pohorju ter izmenja listine tega svečanega trenutka s predstavniki občine Slovenska Bistrica in njenih družbenopolitičnih organizacij.

Na predlog predsednika sveta Mirana Potrča je bil sprejet naslednji sklep:

Združenje visokošolskih zavodov Maribor prevzema patronat nad obnovo partizanske bolnišnice „Jesen“ na Pohorju.

Sledil je svečan podpis listin o predaji in prevzemu patronata ter izmenjava listin.

Besedilo listine Skupščine občine Slovenska Bistrica se glasi: „Skupščina občine in družbenopolitične organizacije občine Slovenska Bistrica podeljujejo na predlog Zveze borcev Slovenska Bistrica listino o predaji partizanske bolnišnice Jesen na Planini pod Šumikom v varstvo Združenju visokošolskih zavodov v Mariboru ob ustanovitvi nove slovenske Univerze v Mariboru. Univerza v Mariboru, njeni delavci, zlasti pa na njej študirajoča mladina, na ta način izpričujejo svojo neomajno pripadnost slavni narodnoosvobodilni borbi in svojo odločno pripravljenost gojiti in nadalje razvijati svetle in humane tradicije ter pridobitve narodnoosvobodilnega boja narodov Jugoslavije.

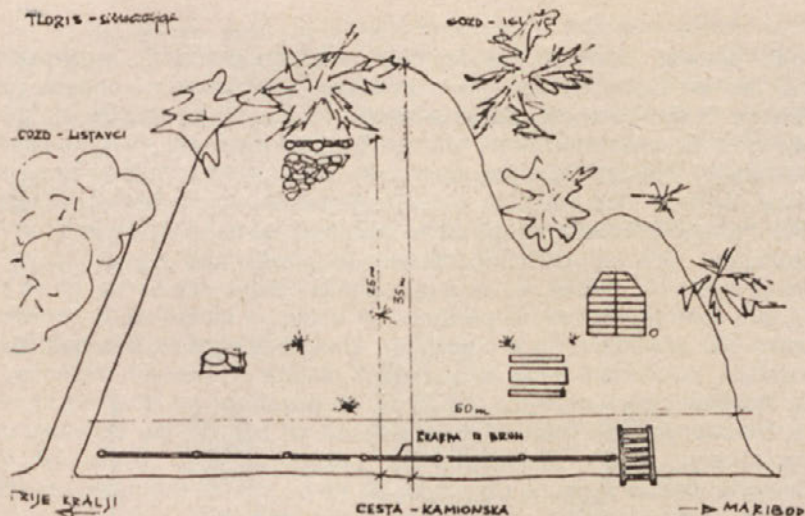
Slovenska Bistrica, 3. jul. 1975

Za Skupščino občine Slovenska Bistrica: Alojz Kores, za Zvezo borcev Slovenska Bistrica Maksi Peklar, za Zvezo socialistične mladine Slovenije Slovenska Bistrica Vlado Mohorko.

Besedilo listine Univerze v Mariboru o prevzemu patronata nad bolnico „Jesen“ pa se glasi: „Združenje visokošolskih zavodov v Mariboru je na svoji seji 3. julija 1975 ob razglasitvi veljavnosti samoupravnega sporazuma ob ustanovitvi Univerze Mariboru v soglasju s Skupščino občine in družbenopolitičnimi organizacijami v Slovenski Bistrici sprejelo sklep o prevzemu patronata nad pomnikom naše zgodovine narodnoosvobodilne vojne bolnico „Jesen“ na Planini pod Šumikom. Svet Združenja visokošolskih zavodov v Mariboru se ob tem zaveda velikega pomena narodnoosvobodilnega boja za naš družbeni razvoj in za mlado generacijo. Študirajoči mladini na novi Univerzi v Mariboru naj ta partizanski pomnik pomeni simbol veličine, herojstva in žrtev narodnoosvobodilnega boja in ohranja živo in trdno vez med v narodnoosvobodilnem boju začetim velikim in herojskim dejanjem ter našimi sedanjimi in prihodnjimi prizadevanji za izgraditev novih humanih, samoupravno socialističnih družbenih odnosov.

Predstojnik Združenja visokošolskih zavodov Maribor izredni prof. Vladimír Bračič; predsednik visokošolske konference ZSM, študent Štefan Flisar, in predsednik Društva visokošolskih učiteljev in znanstvenih sodelavcev, pododbor v Mariboru, izred. prof. dr. Boris Pregrad

Maribor, Slovenska Bistrica, Planina na Pohorju, dne 3. julija 1975.

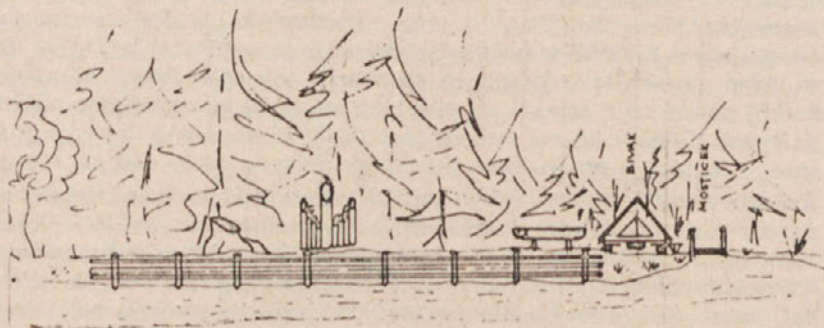
Skica kraja, kjer je postavljeno spominsko obeležje v tlorisu, z izmerami;

Rektor nove Univerze dr. Vladimir Bračič se je zahvalil za to edinstveno, veliko, lepo in zahtevno nalogo: „Spoštovani tovariši in tovarišice, predvsem člani borcev, predstavniki družbenopolitičnih organizacij in Skupščine občine Slovenska Bistrica! Počaščeni smo, da ste nam zaupali tako dragocen spomenik naše narodnoosvobodilne borbe, da ste nam zaupali, da nad njim bdimo in ga ohranjamo našim rodovom. Skušali bomo narediti vse, da bi ta spomenik bil v resnici važen element v našem bodočem delu. Želimo, da bi tudi ob njem, seveda ne samo ob njem, lahko vzgajali naše mlade tovariše študente v tistem pristnem socialističnem patriotizmu, v vsečloveškem humanizmu, s katerim je bila prepojena naša narodnoosvobodilna vojna in revolucija. Da bi nas ta spomenik spominjal na žrtve, ki so jih naši narodi dali za to, da lahko svobodno živimo in gradimo svoj lastni slovenski dom, bratstvo z jugoslovanskimi narodi, da lahko gradimo našo socialistično, Titovo Jugoslavijo. V imenu Univerze v Mariboru, v imenu Društva visokošolskih učiteljev, v imenu študentov, obljubljam, da bomo ta spomenik čuvali in da bo imel tisto nalogo, za katero smo se skupno odločili. Ta spomenik naj bi povezoval nas, ki delamo na Univerzi, z delovnimi ljudmi in občani Slovenske Bistrice, z borci narodnoosvobodilne vojne in naj bi bil trajna vez med tema dvema skupnostima.

Dr. Kopač-Pavček je kot predstavnik partizanske sanitete pozdravil to odločitev z besedami: „Spoštovani zbor, spoštovani predstavniki

novo urejene Univerze, predstavniki družbenopolitičnih organizacij mladine in Zveze borcev. Kot predstavnik partizanske sanitete na Pohorju čutim dolžnost, da se v imenu še živečih sanitejcev iskreno zahvalim za vašo odločitev, da ste prevzeli patronat nad to našo bolnišnico. Poudariti moram, da so bile na tem delu Pohorja izredno težke razmere med vojno za ranjence in borce, saj so Nemci na tem delu Pohorja preprečevali, da bi se delo bolj razmahnilo. Tu je bil prvi sanitejec, prvi zdravnik dr. Dušan Mravljak, naš narodni heroj. Ob prihodu 14. divizije, ko se je razmahnila partizanska borba, pa se je na tem sektorju razvilo niz partizanskih bolnic, v katerih se je zdravilo preko 600 ranjencev. Tu je deloval dr. Zmago Slokan. Ne bi se spuščal v detajle, poudarjam pa še eno, da nam pieteta do številnih ranjencev, do številnih mrtvih narekuje, da nikdar ne pozabimo na žrtve in tudi ne na žrtvovanja vseh tistih, ki so sodelovali pri zdravljenju, skrivanju in oskrbovanju naših ranjencev. Še enkrat najlepša hvala za to človekoljubno in politično odločitev, da ste po rojstvu Univerze prevzeli patronat nad spomenikom naše partizanske sanitete."

NARIS

Skica kraja postavitve spominskega obeležja z okolico – naris:

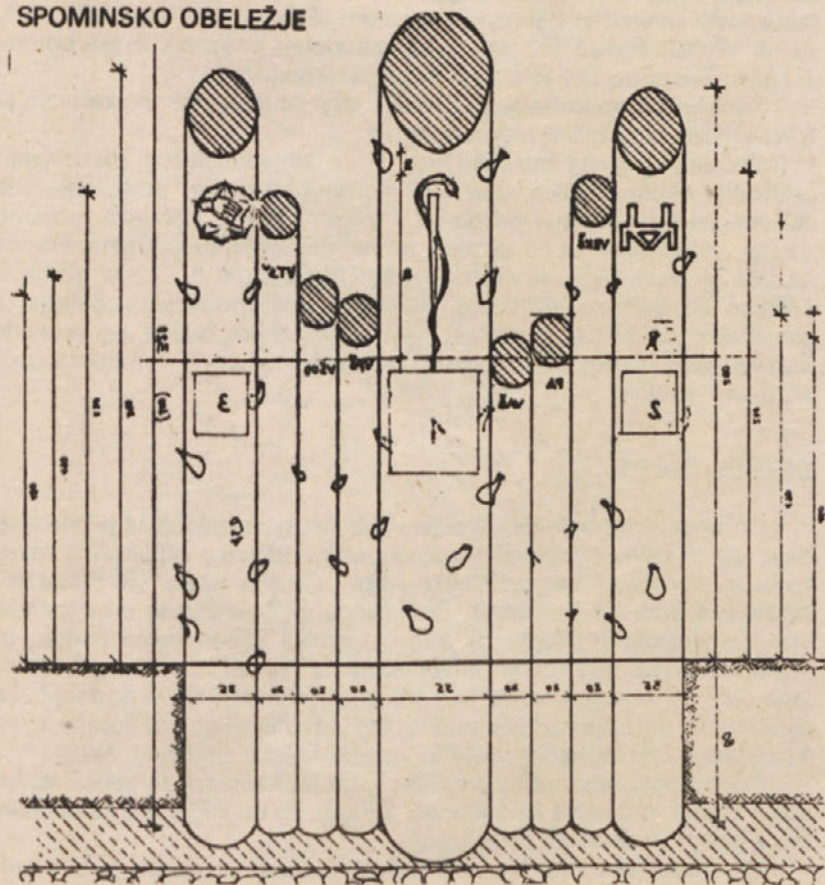
Že pred svečano dodelitvijo patronata so študentje in delavci Univerze prostovoljno opravili 575 ur prostovoljnega dela pri ureditvi bolnice. Kasneje je bilo opravljenih še 288 ur prostovoljnega dela.

Opravljena so bila osnovna dela v zvezi z obnavljanjem objektov, z ureditvijo okolja, obnovitvijo markacij poti ipd.

V letošnjem letu pa je bilo opravljenih približno enkrat toliko prostovoljnih ur. Sedaj so povsem urejene: bolnica, vsa okolica in planota, nad katero je postavljeno spominsko obeležje. Razen tega pa se je posebno Visoka agronomska šola potrudila, saj že več kot tri leta preusmerja pohorske kmetije. Fakultete za arhitekturo, gradbeništvo in geodezijo pa so izdelale razvojni načrt Pohorja. Za izdelane programe ni nobeden od naštetih zahteval plačila.

Skupščina občine Slovenska Bistrica pa je sprejela sklep, s katerim je prepovedala vsakršno gradnjo na tem območju.

SPOMINSKO OBELEŽJE

Skica spominskega obeležja z izmerami: Legenda: 1 — Partizanski saniteti in pohorskim kmetom 2 — Delavci in študentje univerze 3 — Zveza borcev in občani Slovenske Bistrice

V letošnjem letu, ko praznujemo 40. let ustanovitve KPS, 40. let vodstva tovariša Tita, ZKJ in 85. obletnico njegovega rojstva, sta se Univerza in Skupščina občine Slovenska Bistrica odločili, da postavita spominsko obeležje partizanski saniteti in kmetom na planjavi nedaleč od bolnice „Jesen“.

Spominsko obeležje je v cegi izdelano iz lesa in ima 9 stebrov. Na prvem stebru z le proti desni je znak Univerze, izdelan iz lesa; na spominski plošči pa piše: Delavci in študentje Univerze v Mariboru. Drugi steber ima iz lesa izrezan napis VEKŠ, tretji PA, četrti VAŠ. Sredinski steber — najdebelejši — ima znak „sanitete“ ter napis: Partizanski saniteti in pohorskim kmetom. Šesti steber ima napis VPS, sedmi VŠOD, osmi VTŠ, zadnji, deveti steber ima znak Zveze borcev in napis: Zveza borcev in občani Slovenske Bistrice.

Nedaleč od spominskega obeležja stoji še stari štor, na katerem je iz kovine izdelan simbol velikih obletnic.

Ob tem moramo pohvaliti vse, ki so bili soudeleženi pri urejanju celotnega okolja bolnice, pohvaliti moramo študente, profesorje, vse delavce, ki so kakorkoli prispevali s svojim delom. Pohvaliti moramo kmete, pripadnike JLA, gasilce in ne nazadnje tudi kmeta Franca Mušiča in ženo Olgo, ki sta patronatnemu odboru poklonila planjavo nedaleč od bolnice, planjavo, na kateri stoji spominsko obeležje, z namenom, da bi bil ta poklon spomin na težke, svetle ter humane tradicije partizanske sanitete in njenih pomočnikov — kmetov v času NOB na Pohorju.

IDEJE IN NAČRTI

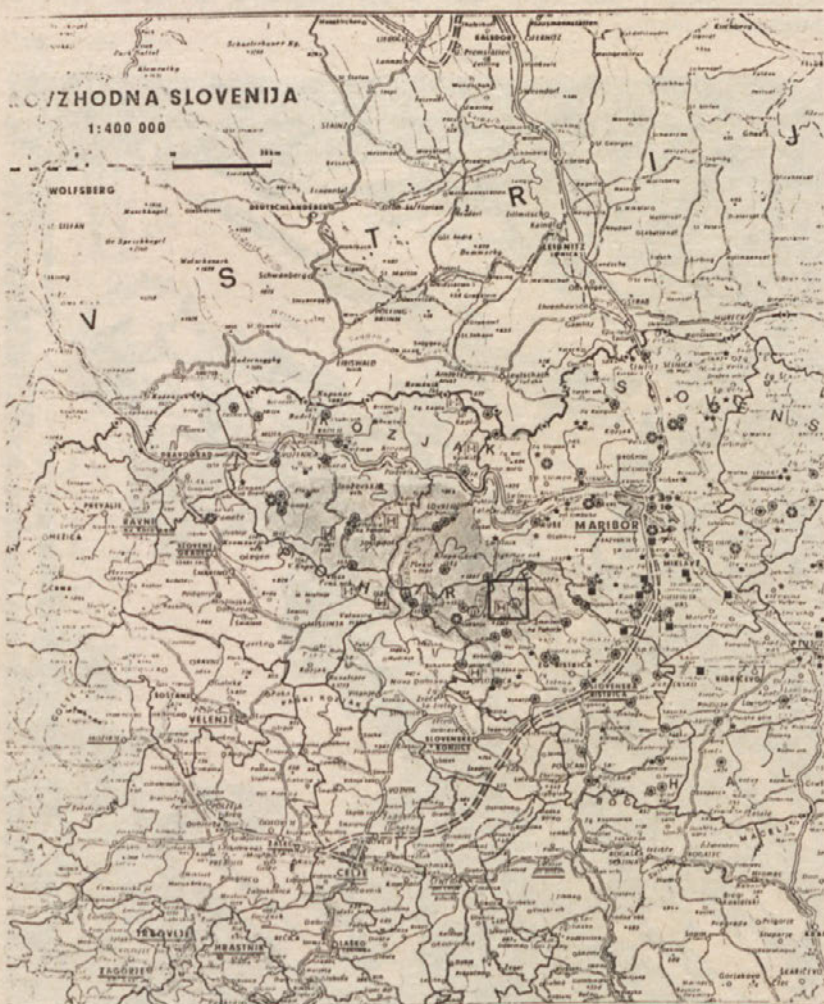
Ob urejevanju bolnice, okolice in okoliških postojank se je porodila ideja, da bi celotno območje narodnoosvobodilnega gibanja na mariborskem območju, vse od Velike Kope, Črnega vrha, Sv. Primoža, Janževega vrha do Oplotnice, Šmartnega in Žigertovega vrha ter vse med Lovrencem in Roglo. S tem bi združili zgodovinsko pieteto in humano skrb za naša spominska obeležja ter skrb za varstvo tega najlepšega dela pohorskega naravnega območja. Pohvaliti moramo vse, ki že uresničujejo del tega velikega načrta. Ob tem mislim na vse organe, ki so prepovedali kakršnokoli gradnjo ali kakršnokoli spreminjanje okolja.

Popolnoma smo lahko prepričani, da bo Univerza to veliko stalno akcijo vodila in izvajala kar najbolje. Seveda pa bo lahko vse to naredila tudi s pomočjo delovnih organizacij.

Ob dodelitvi patronata nad bolnico „Jesen“ Univerzi je bilo pravilno ugotovljeno, da naj študirajoča mladina na ta način izpričuje svojo neomajno pripadnost tradiciji NOB in da mora s svojo odločno pripravljenostjo gojiti in nadalje razvijati svetle in humane tradicije ter pridobitve narodnoosvobodilnega boja vseh naših narodov in narodnosti.

IZHODNA SLOVENIJA

1:400 000

<p>7) ŠKALA od 2500 do 5000 preb.</p> <p>8) ŠKALA od 1000 do 2500 preb.</p> <p>9) ŠKALA od 500 do 1000 preb.</p> <p>10) ŠKALA pod 500 preb.</p>	<p>11) ŠKALA mesta priključeno mestu</p> <p>12) ŠKALA Zaselki</p> <p>13) ŠKALA Vasice (vgrajena v gradnji)</p> <p>14) ŠKALA Črna za material promet</p>	<p>15) Črna tranzitna cesta</p> <p>16) Črna vrzna cesta</p> <p>17) Štrajarska cesta</p> <p>18) Lokalna cesta</p>	<p>19) Zelenica, avtocesta</p> <p>20) Zelenica, avtocesta</p> <p>21) Stanice (mednarodne, turistične)</p> <p>22) Stanice, avtocesta</p>
---	---	--	---

Zatorej čimprej začnimo z akcijo ustanavljanja novega narodnega parka, ki bo edinstven v vsej zgodovini naših narodov. Zatorej ne čakajmo dolgo, poklonimo naši mladi generaciji to veliko, lepo in zahtevno nalogo.

Nikolaj Pimat: Maščujte me 1944, linorez

SEZNAM KMETOV,
OSEBJA IN RANJENCEV V. P. B. SEKTORJA P/2 NA POHORJU

Zabukovec Ivan	Klinc Terezija
Mulec Stanko	Smogavec Lojzka
Bratina Stane in Marija	Strehar Pepca
Grum Jože	Rebevšek Vinko
Libnik Jože	Gračner Slavko
Balant Anton	Stajnko Stanko
Mlakar Vinko	Vajngerl Ivan,
Kalan Jože	Pravdič Mirko
Kovič Ferdo	Hajnšek Anton
dr. Šeber Dušan	Stojan Anton
Albreht Oto	Verdnik Silvo
Tajnik Franc,	Pernat Franc
Pogačar Maks	Lepej Franc in Olga Planina
Čokl Dušan	Serušnik Ivan
Skočir Franc,	Serušnik Stanko
Lipovec Stanko	Lipovec Stanko
Solina Venčeslav	Smogavec Alojzija
Žibert Jože	Golčman Karl
Hančič Franc	Sekirnik Ela
Kambič Saša	Čokl Dušan
Kirn Rajko	Penič Ana in Silva
Sajdl Tone	Strehar Ivan
Kresnik Franc	Jesenek Franc, Anica
Pok Maks	Smogavec Božidar in njegova žena Marija
Kotnik Jože	Stegne Ana in Ivan
Nosan Jože	Mušič Franc in njegova žena Olga
Slokan Vida	Turner Alojzija in sin Mirko
Bunc Danica	Kresnik Jože in njegova žena Veronika
Krajnc Franc	Šparakl Marija — Repnikova
Nabernik Jože	Strehar Jožefa — Škrinjarjeva
Serušnik Ivan	Verdeljak Jelka — Tinje
Serušnik Stane	Šega Regina — Lepej.
Črešnar Anton	Dušej Jože — Dušan
Sevšek Albin	Kambič Saša
Kovše Milan	Bratina Stane
Golčman Karel	Hančič Franc
Centrih Franc	Mulec Stanko
Mramor Jože	Kirn Rajko,
Jarnovič Božo-Miha	Zabukovec Ivan
Jarnovič Angela	Šeber dr. Dušan
Strehar Ivan	Žibert Jože
Kresnik Jože	Albreht Oto.
Mušič Franc	Jarnovič Božo-Miha
Mušič Olga	Krajnc Ivan
Brezovnik Pavel	Juranovič Angela

SKOZI BORBO DO MOČI

*Lomiti, kar se je stoletja in stoletja
grmadilo, trgati to, odstranjevati in
ustvarjati nekaj novega, kar je dozorelo
v najgenialnih glavah, ki jih je dalo
človeštvo in usmerjati to novo – to je
nekaj najtežjega, kar se nasploh lahko
zamislj in to lahko izvedejo le ljudje,
ki so čvrsto odločili, da potrpijo, ki
bodo požrtvovalni in dali vse od sebe,
da se to uresniči. To so komunisti.
(J. Broz-Tito, III. kongres SKS,
28. aprila 1954)*

Tako velike besede, patetične za človeka, ki ne pozna trpljenja, ki ne ve za besedico „pomanjkanje“ in ki si ne zna predstavljati prelivanja krvi iz žil hrepenečega naroda, iz naroda, ki v temi vidi svetlobo, vizijo svobode — tako lastne, kot svojih otrok, ne bo nikoli občutil in dojel njihove globine. Takšen človek ne bo ustvarjal okolice, ne bo se vključeval v njen razvoj, ne bo zaznal in občutil, da revolucija, socializem, ustvarjalnost . . . niso le fraze, takšen človek ne bo revolucija. Pa vendar poznamo sovrstnike, poznamo starejše in mlajše, ki so jim tuja pota našega razvoja, ki so jim tuje hrepeneče oči umirajočih ranjencev, kateri so se zavedali, da njihova trupla ne bodo le zareze na spisku zmag agresorja, ampak most, temelj, za srečo tisočev, milijonov — za srečo svoje domovine — ti vrstniki bodo iskali temna pota naše revolucije, jih povelečevali in iskali v njih argumente za svoje napake, pasivnost in ne vključenost v nadaljni razvoj, v iskanje prave vrednosti samoupravljalca.

In prav zaradi tega bi poskušali prikazati pot naše revolucije, ozko stezo, ki se je razširila preko celega našega ozemlja in ki ni tuja niti ostalemu svetu.

Ob tem pa moramo ponoviti še enkrat, ob jubileju tovariša Tita, misli vseh nas: „Tito — partija, Tito je naš in mi smo Titovi“, saj mu le to lahko damo za njegovo življenjsko delo. V teh besedah pa je zajeta tudi naša moč in pripravljenost iti po stopinjah velikana — komunista in revolucionarja, vizionarja — človeka vrednejše prihodnosti.

KOMUNISTIČNA PARTIJA JUGOSLAVIJE nosilec upora izkoriščanih

*Moč revolucije ni v številu
revolucionarjev, ampak v moči
njihove misli, v prodornosti
njihove akcije.*

V težkih ekonomskih pogojih življenja in neenakega gospodarskega razvoja v Jugoslaviji, je tako kot drugod, tudi pri nas velika in požrešna vreča kapitalistične profitarke in eksploatorske grabežljivosti dušila s svojim orodjem — institucionalnim aparatom (državnim aparatom in vojsko) množice delavcev kmetov in mladine. Ob ekonomskem izkoriščanju pa se je razvijal tudi politični teror, ki je s svojo močjo služil kapitalu in njegovim interesom. V teh pogojih je bil leta 1919 v Beogradu prvi kongres združenih socialdemokratskih strank in skupin. Nova stranka je dobila ime Socialistična delavska partija Jugoslavije (komunistov). Temeljni dokument, ki ga je kongres sprejel, je bila „Podlaga za združitev“. V njej so prisotni ostro nastopili proti kapitalistični lastnini, proti razmeram, ki mečejo na cesto armade brezposelnih delavcev in zahtevali, da preide kapitalistična zasebna lastnina proizvodnih sredstev v družbeno lastnino. Ta družbena sprememba ne bi pomenila le osvoboditve proletariata, ampak vsega človeškega rodu — komunisti se torej ne potegujejo za nove privilegije in prednosti, ampak za odpravo razredne družbe, za enake možnosti in pravice

vseh, ne glede na spol in poreklo. Ob tem pa so prisotni v dokumentu tudi zapisali, da se zavedajo, da omogoča doseganje tega cilja osvojitve politične oblasti proletarcev, razrušitev starih organov oblasti in uvedba izrecno delavske oblasti (diktatura proletariata).

Med ustanovnim kongresom SDP (k) Jugoslavije in njenim drugim kongresom je minilo le leto dni. 1920. se v Vukovaru sestane napredni del stranke (odpadli so oportunisti, ki so omalovaževali moč revolucionarnih sil v zaostali Jugoslaviji), ki je sprejel program in statut partije. Osnovne značilnosti programa so zajemale boj za sovjetsko republiko Jugoslavijo, socializacijo proizvodnje in trgovine, zaščito dela, obvezno šolanje, ločitev cerkve od države . . . , v program pa niso vstopila nekatera temeljna vprašanja: reševanje tedanjega položaja proletariata v razdrobljeni in politično neenotni Jugoslaviji, kot so: nacionalno vprašanje, nepravilen je bil pristop k potrebi po „socializaciji“, nepravilnosti so nastale tudi pri vrednotenju razredov glede na zahtevo po odpravi le teh — pa vendar je pomenil spremembo in preusmeritev KPJ na pot razrednega in revolucionarnega boja.

Tretji kongres je po Vidovdanski ustavi in Zakonu o zaščiti države ter s tem napada buržoazije (zavedanje buržoazije, da jim takšno „otroško“ gibanje vendarle preti s propadom, izgonom ali izgubo vseh pravic, ki so ji dajale prestol in moč do izkoriščanja), bil 17. maja 1926 na Dunaju. Glavni namen tega kongresa je bil izgladiti razpotja med desnico in levico in se tako zavarovati pred frakcijskimi boji v vrhu KPJ. Predstavniki obeh frakcij so priznali svoje napake in se potem delno posvetili obravnavanju štirih, načelnih vprašanj: nacionalnemu, kmečkemu, sindikalnemu in organizacijskemu, kjer so posvetili veliko pozornosti ustanavljanju partijskih organizacij v industrijskih podjetjih in na vasi ter s tem krepitvi partije kot organizacije množic.

V dvoletnem partijskem delu med III. in IV. kongresom KPJ, je Josip Broz v zagrebški partijski organizaciji izbojeval pomembno protifrakcijsko zmago. Na osmi partijski konferenci zagrebške organizacije je prebral, kot akcijski sekretar, svoje poročilo, ki je na osnovi netočnega, pretiranega in površnega političnega sekretarja, zahteval oster boj proti frakcijskemu. Na to poročilo je postala pozorna tudi kominterna in sklicala posvetovanje, na katerem so pretresli razmere v KPJ. V svojem „Odprtem pismu članom KPJ“ je kominterna zahtevala prenehanje frakcijskih bojev in imenovalačasni tričlanski politbiro, ki ga je vodil Djuro Djaković.

Četrti kongres KPJ je bil leta 1928 v Dresdenu in potrdil svojo pripadnost delavskemu razredu. Sklepi so zajemali naloge, kot so zagotovitev delavske večine v partiji, posebno iz vrst industrijskega proletariata, zgraditi čvrsto zvezo med delavskim razredom in kmečkim prebivalstvom, uveljaviti vodilno vlogo partije v gibanju zatiranih narodov ter se sistematično boriti proti pripravam na vojno.

Diktatura, ki jo je uvedel kralj Aleksander z državnim udarom 6. januarja 1929, je privedlo tudi (na podlagi ocene kominterne iz leta 1928 o naraščanju splošne krize kapitalizma) do direktive (1929 — februarja) o

oboroženi vstaji, čeprav taki direktivi niso ustrezale niti subjektivne niti objektivne okoliščine v deželi. Takrat je partija štela 3500 članov, prav toliko pa jih je imel tudi SKOJ (Savez komunističke omladine Jugoslavije). Ta izraz skrajnega sektaštva in avanturizma je zadal partiji močan udarec, ki je pod kolo buržoazije spravil desetine odločnih partijcev in SKOJ-evcev, ki so zvesto sledili pozivu centralnega komiteja. Zaradi vseh hudih posledic, ki so temu sledile, je del vodstva KPJ emigriral v tujino, kjer je na Dunaju ustanovil zamejski biro. Drugi del članov centralnega komiteja se je po smrti Djure Djakovića reorganiziral in preselil iz Zagreba v Ljubljano ter deloval kot okrnjeni politbiro. S tem je centralni komite KPJ kot enotno vodstvo prenehal delovati. Zveze med Centralnim (zamejskim) komitejem in nižjim (v domovini) so bile leta 1930 že skoraj popolnoma pretrgane, ob tem pa so se člani KPJ pričeli zavedati da je za revolucijo potrebna predhodna idejnopolitična in organizacijska sposobnost vseh članov partije.

Proces obnavljanja partije je bil počasen in zelo boleč za večino grupaško nastrojenih ter politično nezrelih članov KPJ. Pomembno vlogo igra pri tem četrta državna konferenca, (ima značaj kongresa) KPJ, ki je bila decembra 1934 v Ljubljani, na konferenci so ugotovili, da se kriza diktatorskega režima pogloblja in da je treba zaradi tega urediti odločnejšo politično dejavnost proti fašizmu, ustanoviti je treba protifašistične zveze, bolj organizirano delovati v vojski, okrožja delavskega razreda morajo biti organizacijsko bolj dodelane in širše zasnovane na njihovih ekonomskih in nacionalnih interesih, okrečiti je treba vpliv partije na vasi in med mladino... Konferenca pa se je napačno izrekla do narodnostnega vprašanja, saj je trdila, da je treba Jugoslavijo razdeliti na neodvisne narodne države.

Peta državna konferenca KPJ je bila 19. do 23. oktobra 1940 v Zagrebu (pred njo sta bili ustanovni kongres KP Slovenije in KP Hrvatske). KPJ je takrat že štela 6455 članov. Ob orisu mednarodne politične situacije in bližajoče svetovne imperialistične vojne, so komunisti na kongresu sprejeli tudi sklepe v borbi proti politiki vlade, ki je bremena vojne valila na ramena delovnega ljudstva, nadaljevati je treba boj za nacionalno enakopravnost vseh narodov, okrečiti delo z mladino, krepiti delo sindikatov in enotnost delavskega razreda, boriti se za enakopravnost žensk, posvetiti več pozornosti organizacijski krepitvi partije in izobraževanju partijskega kadra.

Vlada (oblastneži Cvetković – Maček – Kukovec) je 25. marca 1941 podpisala na Dunaju pogodbo o pristopu Jugoslavije k trojnemu paktu.

Na poziv partije je vso Jugoslavijo zajel val demonstracij, ki so bile najbolj množične 27. 3. 1941 v Beogradu. Demonstranti so nastopali z gesli „Bolje rat nego pakt“ in „Bolje grob, nego rob“. V teh demonstracijah je buržoazija občutila idejnopolitično in organizacijsko moč partije, ljudstvo pa se je zavedalo, da je prepuščeno samemu sebi in svoji partiji ob izdajalskem obnašanju vlade in to zavest potrdilo kasneje, v NOB.

Peti kongres KPJ je bil julija 1948. v Beogradu. Med četrtnim – dresdenskim je bilo obdobje celih 20 let, v katerem se je KPJ otresla

Politična ura, risba — DORDE ANDREJEVIĆ-KUN

grupaštva, politično in organizacijsko dozorela ter se popolnoma potrdila v NOB. Na kongresu je bila prikazana celotna revolucionarna dejavnost delavskega razreda in narodov Jugoslavije do petega kongresa. Po svojem pomenu je peti kongres prekoračil naše nacionalne meje, saj je zasedal v času, ko je izšla resolucija informbiroja, ko se je bilo treba odločno in vztrajno boriti za ohranitev tez marksizma in leninizma v odnosih med komunističnimi partijami in socialističnimi deželami. Na kongresu so komunisti sprejeli številne naloge, med katerimi so bile: vztrajen boj komunistov proti birokratskim in vsem drugim metodam ter odklonom, ki onemogočajo sodelovanje vseh pri izgradnji socialistične družbe, nadzor in sodelovanje množic pri delu državne uprave, krepitev dela državnih kontrolnih organov pri uresničevanju sklepov in direktiv državnih organov, mobilizacija vseh sil v izpolnjevanju nalog petletnega načrta gospodarskega razvoja dežele in širjenja ter utrjevanja pozicij socializma na vasi.

Sesti kongres KPJ je bil novembra 1952 v Zagrebu. Ta kongres je zasedal še vedno v času močnega političnopropropagandnega in ekonomskega pritiska Sovjetske zveze in drugih komunističnih partij na našo deželo, vendar se je že očitno kazala vsa jalovost tega pritiska.

Kongres je posvetil posebno pozornost odnosom med komunističnimi partijami, analiziral je Stalinovo zunanjo politiko in resno opozoril na njene negativne posledice v mednarodnem delavskem gibanju.

Ob tem pa je kongres v oceni notranjega razvoja ugotovil, da: pomeni uvedba delavskega upravljanja prelomnico v razvoju socialističnih družbenih odnosov v Jugoslaviji, ob tem pa je bilo treba določiti mesto za vlogo zavestnih socialističnih sil v sistemu delavske demokracije — predvsem metode in oblike političnega delovanja, ki bodo zagotavljale vodilno vlogo partije. Pri tem se je partija naslonila na teorijo znanstvenega socializma in sklenila: — razvoj družbenih odnosov v čedalje večje neposredno delavsko upravljanje in v čedalje bolj demokratične oblike oblasti določa kot temeljno dolžnost komunistov — politično in ideološko vzgojo množic in — partija ni in ne more biti v svojem delu neposredni voditelj in naredbodajalec ne v gospodarskem ne v državnem in družbenem življenju, temveč deluje s svojo politično in idejno aktivnostjo.

Komunistično partijo Jugoslavije so preimenovali v Zvezo komunistov Jugoslavije.

Sedmi kongres Zveze Komunistov Jugoslavije je bil aprila 1958 v Ljubljani. Kongres, ki se je znašel v obdobju okrepljene hladne (propagandne) vojne in gospodarske diskriminacije, ki so jo izvajale velike sile, da bi si zagotovile vplivna območja med deželami in narodi, ki niso bili vključeni v blokovska gibanja.

Kongres je sprejel dva pomembna dokumenta: statut in program ZKJ. Program, ki ga je sprejel sedmi kongres, je zelo pomemben dokument, ker vsebuje idejna in politična stališča komunistov o vseh bistvenih vprašanjih mednarodnih in notranjih gibanj. Ob tem pa je poudaril, da je marksizem teoretična osnova praktične dejavnosti ZK ter, da ta nauk ni sistem dogem, temveč teorija v razvoju družbe. Med drugim poudarja tudi pravilnost ureditve narodnega vprašanja v NOB in socialistični revoluciji, kar je omogočilo Jugoslaviji da ostane skupnost (in se razvija) enakopravnih narodov. Po sedmem kongresu ZKJ so komunisti posvetili vso svojo politično dejavnost v nadaljnjo razvijanje samoupravnih odnosov v vseh družbenih sredinah ob istočasni demokratizaciji odnosov v vseh družbenih sredinah ob istočasni demokratizaciji odnosov znotraj ZKJ. ZKJ si je prizadevala tudi za materialno krepitev samoupravne družbe in se pri tem opirala na spoznanje, da je bistvena prvina samoupravnih pravic pravica do razpolaganja z presežnim delom.

Osmi kongres ZKJ je bil decembra 1964 v Beogradu — na kongresu je bila sprejeta obveza, da se bo ZK še naprej odločno borila proti vsem oblikam neokolonializma in hegemonizma, s katerimi žele imperialistične sile obnoviti svoje privilegije in si zagotoviti nove pozicije.

Kongres se je zavzel, da je treba sistem delitve družbenega proizvoda bolj prilagoditi razvojni stopnji proizvodjalnih sil in novim proizvodnim odnosom, da bi tako pospešili racionalno vlaganje v enostavno in razširjeno reprodukcijo in dali še več vzpodbude iniciativi delovnih ljudi za večjo produktivnost dela, racionalizacijo in popolnejše izkoriščanje notranjih rezerv.

Zaradi zahtevane samostojnosti dela komunistov in krepitev družbene odgovornosti na vseh področjih je kongres tudi menil, da je idejna in akcijska enotnost Zveze komunistov eden izmed bistvenih pogojev za uspešen boj

delovnih ljudi pri razvijanju socialističnih družbenih odnosov in pri uresničevanju njihovih trajnih interesov.

Deveti kongres Zveze komunistov Jugoslavije je bil marca 1969 v Beogradu — kongres se je odločno opredelil za nadaljevanje sprejete politike gospodarske in družbene reforme in menil, da bistveni smotri reforme še naprej veljajo za temeljno vodilo družbenega razvoja. Ob tem si morajo komunisti še bolj prizadevati za krepitev materialne podlage samoupravljanja. Ob tem pa Zveza komunistov ni stroj oblasti, ampak instrument mobilizacije, sodelovanja množic v odločanju in vodenju družbe, sila, ki potiska naprej in razvija socialistično zavest in akcijo, ki zdržuje vse drog socialističnih smotrov. V okviru delovanja družbenopolitičnih organizacij predstavlja delo ZKJ eno najpomembnejših oblik javne politične aktivnosti.

Deseti kongres ZKJ je bil v Beogradu 1974 — deseti kongres ZKJ je še nadalje poudaril pomen boja naprednih socialističnih sil v razvoju socialističnega samoupravljanja in pomen ZKJ pri tem. ZKJ se je do tega kongresa znatno okrepila, postala je idejno in politično enotna in mobilna, z vsemi obeležji partije revolucionarne akcije, ki je vse sposobnejša svoja stališča in politiko učinkovito spreminjati v dejanja. Jugoslavija, kot napredna socialistična država je v tem času še okrepila svoj mednarodni ugled in politiko neuvrčenosti poudarila kot trajno osnovo delovanja socialistične Jugoslavije v mednarodnih odnosih. Naša načelna zunanja politika je neločljiv boj za mir, družbeni napredek in socializem v sodobnem svetu.

Za nadaljno graditev družbenoekonomskega in političnega sistema na temeljih samoupravljanja, ki je osnova za razvoj socialističnih samoupravnih odnosov, je pomembno, da pravočasno pometemo z nepravilnostmi s protisocialističnimi in protisamoupravnimi težnjami in pojavi odtujevanja sredstev in funkcij dovezetne reprodukcije od delavcev.

Samoupravno združeno delo je temelj družbeno-ekonomskih odnosov. Družbena lastnina nad proizvodjalnimi sredstvi, kot podlaga za osvoboditev dela in delavskega razreda ter bistveno določilo socializma, zahteva neposredno upravo delavca nad temi sredstvi, ki jih sam ustvarja, vsak dan obnavlja in ki so v bistvu samo njegovo minulo delo. S takšnim odnosom delavca do proizvodjalnih sredstev je dana podlaga za večjo učinkovitost sistema samoupravljanja v primerjavi s katerokoli drugim sistemom.

Z novo ustavo moramo zagotoviti vladajoči položaj delavskega razreda in delovnih ljudi sploh v uresničevanju funkcij, oblasti in v upravljanju drugih družbenih zahtev. Samoupravljanje postaja s tem celovit sistem družbenogospodarskih in družbenih odnosov. Najtežjo spremembo v političnem sistemu pa je vsekakor uvedba delegatskega načela na vseh področjih družbenega odločanja. Ob tem pa moramo krepiti razvoj marksistične težnje in idejnopoličnega združevanja komunistov ter izvajanje pravilne kadrovske politike.

Nikolaj Pirnat: Grom je planil iz gozdov v doline, junaki so zvihrali v boj; 1944, linorez

TITO – STRATEG NAŠE REVOLUCIJE

V letih 1939, 1940 in 1941 sta Evropa in svet doživljala kritična leta. Fašistična pošast se je raztegnila nad Evropo, nad svetom in zapretila s smrtno kaznijo svobodi in demokraciji. V državnih in vojnih vrhovih so zavladali defetizem, pasivizem in pacifizem. Razpadale so in gnile monarhije in nastopila je buržoazna demokracija. Hitler je zavladal na bojiščih in Jugoslaviji je pretilo, da jo za vedno izbrišejo iz geografskih kart.

Ko so vsi mislili, da je z Jugoslavijo konec, se je v usodnih dneh pojavil „proglas“ KPJ in poziv na oboroženo vstajo ter odpor. Na jugoslovanskem odru se je pojavila osebnost, ki bo hitro postala in ostala vse do sedanjih dni simbol svobode mnogih narodov.

Tito je takrat kot vojskovodja naše revolucije, ki ne priznava kapitulacije niti okupacije, stopil v vojno, skorajda brez vojnega znanja, brez orožja, brez skladišč in tovarn orožja. Njegova vojska so bili narodi in narodnosti Jugoslavije vodeni z organizirano in enotno KPJ.

Tito ni priznaval okamenele klasične formule vojskovanja, iz katere je izhajalo, da ta, ki ima več divizij, tankov in avionov mora zmagati.

Kot vojskovodja revolucije je Tito na te probleme gledal dialektično, marksistično. Gojil je globoko zaupanje v narodne množice in v narodu videl neizčrpano moč, kadar se narod bori za resnične interese.

Narod je nepremagljiv če je enoten in odločno pripravljen, da se bori — je često govoril. (1) S takšnim odnosom (2) in neskončno vero v moč naroda Titovo vojno delo in prakso do konca afirmirata princip aktivizacije vseh potencialov svojega ljudskega faktorja za borbo proti neprijatelju. Pri tem je poudarjena zahteva za obnovitev žive sile in maksimalne skrbi za človeka, ki je v NOB (Neretva in dr.) in danes bila in ostaja osnovna komponenta vsakega vojnega ocenjevanja in odločanja.

V toku vojne (3) je Tito dajal direktive z jasnimi cilji in osnovami za njihovo organizacijsko strukturo, formacije in sestave, na osnovi česar so se ustvarjali novi humani odnosi in zavestna disciplina, kar je popolnoma odgovarjalo karakterju vojne in revolucionarnim zahtevam časa in usmeritve našega družbenega razvoja.

Revolucionarni koncept (4) Titovega vodenja in komandiranja karakterizira stratejsko načelo, da se vojna in politična vodstva vstaje in revolucije morajo nahajati na svobodnem področju, v središču vojno-političnih dogodkov, s čimer so bila usmerjena v ustvarjalen odnos do vojne prakse, osvobojena vseh šablon in analogije z drugimi vojskami in pogoji pod katerimi so se le-te bojevale.

Titova vojna misel, teorija in praksa, izražena v konceptu, doktrini in strategiji narodnoosvobodilne vojne in revolucije, sprejeta je in uporabljena po drugi svetovni vojni tudi v mnogih narodnoosvobodilnih gibanjih in vojnah in uporabljena po splošnih stratejskih načelih, za vojno organiziranje delavskega razreda, narodnoosvobodilnih in revolucionarnih vojn širom sveta.

Titovo vojno delo (5) je dialektična sinteza teorije in prakse iz več razlogov, med katere nesporno spadajo tudi:

a) samo po sebi to delo predstavlja celovit, zaokrožen, vojni sistem teoretičnih spoznanj o narodnoosvobodilni vojni in splošnonarodni vojni za ohranitev dosežkov NOB in revolucije, pričenski od najslošnejših trditiv stratejske ravni, do onih posebnih in posamezne taktične ravni. Po tem se Titovo vojno delo lahko uvrsti v vrsto najbolj urejenih sodobnih vojnih teorij.

b) Po miselnih izvorih in poti, po kateri je ustvarjeno Titovo vojno delo v sebi sintetizira:

— klasično vojno misel — tisto, kar je splošno in skupno za vojno in oboroženo borbo kot družven fenomen, ali vrednoteno v skladu z zahtevami in zakonitostmi časa;

— najpomembnejša stališča marksistične vojne misli in

— lastna spoznanja potreb in možnosti, vsebine in poteka borbe in s prakso verificirana spoznanja (izkušnje) tega boja.

Tito spoznava gibalne sile narodnoosvobodilne vojne in revolucije, odkriva in do zavesti množic približuje prepričanje, da je uspešna borba proti večkratno nadmočne imperialistične sile v pogojih zaslužnjene Evrope in totalnega razbitja bivše družbe, realen in uresničljiv cilj, pod pogojem, da se širokim ljudskim množicam približa perspektiva javnih in globokih družbenih sprememb. Tito tako ustvarja vojno delo, katerega glavni punkti so:

a) zamisel – koncept narodnoosvobodilne vojne kot sinteza osvobodilne in revolucionarne borbe, ki ima že leta 1941. vse karakteristike celovitega koncepta doktrine splošne narodne vojne;

b) nove revolucionarne oborožene sile, s strukturo, karakteristiko in načinom uporabe, katerih je istočasno omogočil vodenje množične oborožene borbe na celotnem jugoslovanskem bojišču in prizadejal odločujoče udarce neprijatelju, kar je predpogoj končne zmage z lastnimi silami;

c) originalna vojna sposobnost in sinteza in novi odnosi med faktorji vojne in oborožene borbe v naših pogojih, s katero je uspel nadvladati večkratno močnejšega neprijatelja;

d) naš današnji koncept splošno ljudske obrambe kot rezultat trajno veljavnih izkušenj NOB.

Božidar Jakac:

*Razgovor
v bunkerju
(Kidrič,
Rus, Vavpetič
in Vidmar),
1943, tuš*

VSELJUDSKA OBRAMBA

Sistem vseljudske obrambe je v celoti vtkan v vse celice naše družbe. Obramba domovine je postala skrb, pravica in obveznost vsakega delovnega človeka, Jugoslavija pa neosvojljiva trdnjava za slehernega napadalca.

Rezultati našega socialističnega razvoja, neodvisni mednarodni položaj, politika neuvrščanja in izdelan sistem vseljudske obrambe, onemogočajo, da bi manipulirali z Jugoslavijo, z njenim ozemljem in svobodo naših narodov. Naša vseljudska obramba je zagotovilo, da bodo tudi v prihodnje preprečene razne politične kombinacije ter strateške in ozemljske zahteve nasproti naši državi.

Zveza komunistov Jugoslavije je vselej zagovarjala stališče, da je mir nujen za razvoj socializma in napredek človeka. Naši narodi ne želijo vojne, vendar tudi nismo malodušni pacifisti. Ne živimo zunaj prostora in časa, temveč v surovi stvarnosti današnjega sveta.

Ko smo razvijali sistem vseljudske obrambe, smo zgradili dve zelo pomembni sestavini notnih oboroženih sil – jugoslovansko ljudsko armado ter teritorialno obrambo – in ju usposobili za učinkovito vojskovanje ne glede na agresorjevo moč, na okoliščine, v katerih bi ta vojna potekala, in ne glede na to, kako dolgo bi trajala. (J. Broz Tito, iz referata na X. kongresu ZKJ.)

TITO – SIN SVOJEGA NARODA

*Ni treba vedno gledati samo množico,
ampak je treba videti vsakega posameznika,
treba je videti, občutiti, in razumeti
težave s katerimi se posameznik bori,
treba je želeti, da se mu pomaga in
mora se mu pomagati.
(J. Broz Tito, Drugi kongres SSJ, 8.
oktober 1951*

„Kot deček vasi in mladenič v mestu je že v rosnih letih doživel brezupno bedo. Tito si je v teh letih zaželel delati za boljše življenje svojih sodržavljanov. Zaradi tega je tudi postal komunist. Zaradi tega je svoje življenje tudi posvetil dobrobiti naroda in zemlje.“ Tako opisuje ob Titovem jubileju danski publicist Gunnar Nissen Titov razvoj v knjigi „Josip Broz Tito“.

V svojem delu je avtor tudi navedel, da: „Tito je toliko človeški, da so ga imenovali ‚najbolj priljubljen komunist Zapada‘ ima množico prijateljev.“

„Samodisciplína, moč karakterja, zrelost in dobri živci, želja za znanjem, marljivost in smisel za humor – so dominantne lastnosti Titovega dela. Celo poleg svoje starosti je ohranil nagnjene k učenju, sposobnost da posluša in spremlja dogajanja z neverjetno energijo. Leta 1968. so ga vprašali, kaj ga ohranja tako zdravega in mladega, pa je odgovoril: „Delo, mnogo dela! Nimam časa, da ostarim!“

Med NOB je Tito nekoč dejal:

„Brez podpore naroda, smo kot riba na suhem!“

Toliko izpod peresa tujega avtorja, ki mu ni neznana vrednost našega voditelja. Vendar znamo to vrednost bolje dojeti mi, njegovi državljani, saj živi Tito med nami, za nas in je del vsakega posameznika.

V članku „Tito in revolucija“ (Mednarodna politika, št. 643) je Stane Dolanc zajel zelo bogato Titovo osebnost in njegovo mednarodno veljavo:

„Tito je osebnost, ki ne pripada samo nam, našemu področju, ampak celemu svetu, galeriji velikih osebnosti našega časa; Titovo ime je postalo last vseh, katerim je mir eksistenčna potreba; ime Tita je simbol borca za mir in izraz komunistične vizije nekega novega sveta, osvobojenega strahu od uničenja človeka s strani človeka, sveta, katerega generacije ne bodo vedele za grozo in vojno pustošenje.“

Niso znani redki primeri, ko je že samo ime Tito vlivalo dodatne moči obupanim in obnemoglim borcem, ko je pesem o Titu hitreje dvignila krampe in lopate graditeljev novega sveta, ko se je okrepila samozavest in ponos samoupravljalcev – vendar kako ne bi, ob njegovih globoko občutenih besedah:

„Treba je znati vstopiti v osebno življenje vsakega človeka in razumeti njegove težave, kajti vsak človek je cel svet zase, bitje, ki ima vesele in žalostne trenutke v življenju. Zato ni treba biti psiholog; dovolj je biti

človek, imeti srce in občutiti za ljudi. Mi nismo, razume se, neki samaritanci; toda mi smo komunisti, a komunisti morajo v prvi vrsti biti komunisti. Oni morajo razumeti, da so ljudje, ki morajo biti v službi svojega naroda. A v čem je sreča in življenje ljudi, tega sam ne morem oceniti; zaradi tega tudi ne morem prisiljevati nekoga na srečo — niti jaz niti kdo drug. Cel narod ve, v čem je njegova sreča in to mora biti za nas smerokaz." (Zrenjanin, 20. novembra 1958)

Ob tem pa se moramo še spomniti njegovih besed, v katerih je opredelil vlogo komunista človeka, v svojem narodu:

„Niti en komunist nima večjih pravic od kateregakoli drugega prebivalca, toda ima in mora imeti večje odgovornosti in dolžnosti. Kajti komunist je vojak revolucije. Zaradi tega tudi hočem, da je naša Zveza komunistov takšna in da imajo vsi njeni člani enake pravice, kakor vsi drugi prebivalci, vendar mnogo večje dolžnosti in naloge. Po tem se mi, komunisti tudi razlikujemo od drugih.

Na sedanji stopnji razvoja našega samoupravnega sistema, komunisti ne vladajo v imenu delavskega razreda, ampak v njegovem imenu usmerjajo družbeni razvoj, kakor tudi delavci upravljajo s tovarnami v imenu družbe, a ne v svojem lastnem imenu." (Mestna konferenca SKS Beograd, 17. april 1967)

Skozi revolucijo se je okreplila Titova politična, vojna in humanitarna vez s prebivalstvom, po vojni skozi socialistično revolucijo pa se ta okrepljena vez še krepi. Naj nam bodo za vzgled njegove besede: „REVOLUCIJA BO TRAJALA TAKO DOLGO, DOKLER SOCIALIZEM NE BO IZGRAJEN.“

PO STOPINJAH REVOLUCIJE

V mladih ne sme biti le kal prihodnosti, ampak udarna moč usmerjena v razvoj sedanjosti in doseganje prihodnosti.

V splošnih zgodovinah druge svetovne vojne, priznavajo sovjetski zgodovinarji, angleški, ameriški, francoski, vzhodno in zahodno nemški, pa tudi italijanski, vodilno vlogo ZKJ pri organiziranem odporu narodov in narodnosti Jugoslavije proti agresorjem, vendar je njihovo priznavanje krupno enostransko.

Iz strateško vojnega vidika razglabljajo o organiziranem odporu v Jugoslaviji le kot o mostu, ki je onemogočal večje akcije v Grčiji, ki je zavrl za nekaj časa napad na Sovjetsko zvezo — v glavnem pa so si enotni v tem, da so tuje armade — italijanska, sovjetska, angleška, .. osvobodile Jugoslavijo ob malo številni pomoči Titovih partizanov. Le redko pa se v teh „objektivnih“ prikazih zgodovinskega trenutka, ki je bil za naše narode BITKA, KAKOR ŽIVLJENJE DOLGA, pojavi tudi mnenje, da se je z oboroženih odporom proti tujim agresorjem izvedla tudi socialistična revolucija.

Tudi zgodovinarji so pri svojih navedbah, argumentaciji in teoretičnih razmišljanjih celo „pozabili“ navajati vire naših avtorjev in dosežke naše revolucije, katerim tudi svet ni mogel slediti.

In zakaj vse to; zakaj smo prikazali razvoj in krepitev Zveze komunistov Jugoslavije, zakaj vzklikamo ime tovariša Tita s takšnim ponosom in vero v pravilno pot.

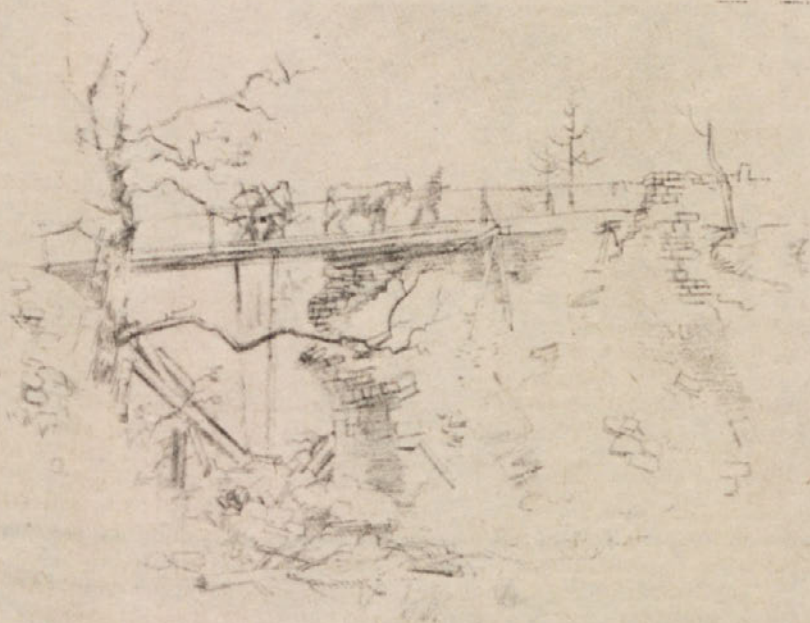
Ne le zato, da bi obudili znanje in osnovo iz srednješolskih klopi, ampak da bi se mi, predvsem mladi na univerzi zavedali, da so naše akcije ničelne in vnaprej obsojene na propad, v kolikor ne znamo jasno in odkrito identificirati problemov v svojih sredinah, v kolikor se skrivamo za krinkami malodušja in izkoriščamo konformizem drugih za opravičevanje lastne nedelavnosti, v kolikor ne vemo, da smo le majhen delček mladine in da kot takšni prevzemamo del odgovornosti za naš jutri.

Idejno politična zrelost revolucionarjev, ki so vedeli in razumeli smisel svoje borbe, pomen svojih žrtev in odrekanj v povojnem obdobju, nam ne pomaga prav nič, v kolikor sami ne zmoremo doseči te stopnje socialistične zavesti in spoštovati dosežkov očetov. Ne le v tujini, navzven, naša revolucionarnost mora najti odmev tudi v našem, delovnem okolju.

Dovolj moramo biti močni, da bomo uresničili in potrdili mnenje tovariša Tita:

„Vsak dan poslušamo, kako se bo Jugoslavija razpadla. Kadar se bodo razpadle te planine, takrat bo razpadla tudi Jugoslavija – toda to se ne bo zgodilo nikoli!“ (Na narodnem zboru 1971 – v dolini Sutjeske).

Zbral: M. Vešnar

France Mihelič: Osnutek za kolono 1944, črna kreda

IZDAL STUDENTSKI LIST „KATEDRA“ OB 40-LETNICI ZKS, 40-LETNICI TITA NA ČELU ZKJ, 85. ROJSTNEM DNEVU TOVARIŠA TITA TER OB ODKRITJU SPOMINSKEGA OBELEŽJA PARTIZANSKI SANITETI IN POHORSKIM KMETOM PRI PARTIZANSKI BOLNICI „JESEN“.
TEKSTE STA ZBRALA LOJZE KLEMENČIČ IN MARJAN VEŠNAR.

UREDIL: LOJZE KLEMENČIČ

TISK: ČGP MARIBORSKI TISK; NAKLADA 7.000 IZVODOV

21. MAJ 1977